

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 329.11/.12(497.4)"19"
27-774(497.4Sora)

Prejeto: 11. 6. 2014

Jurij Šilcdoc. dr., višji znanstveni sodelavec, C. Cirila Kosmača 51, SI-1211 Ljubljana-Šmartno
E-pošta: jurij.silc@siol.net

Spor med župnikom in škofom

Sorški župnik Anton Berce in čas kulturnega boja v začetku 20. stoletja

IZVLEČEK

Avtor predstavlja politične razmere v župniji Sora v začetku 20. stoletja, ki so privedle do spora, v katerega sta se zapletla škof Anton Bonaventura Jeglič in sorški župnik Anton Berce. Konec oktobra 1905 se je škof odločil, da Berceta premesti s Sore nazaj v Boštanj. Ko naj bi 30. oktobra Berce župnijo predal administratorju, so to župniku naklonjeni domačini hoteli preprečiti in prišlo je do krvavih dogodkov. Orožniki, ki so spremljali primopredajo, so namreč s silo nastopili proti zbrani množici, aretirali dva udeleženca protesta in enega od njiju hudo ranili. Oba sta bila po odmevnih sodnih procesih leta 1907 obsojena na zaporne kazni. Berce je bil po tem upokojen in je bil v letih 1907–1914 tajnik Družbe sv. Cirila in Metoda. V času volitev leta 1911 je javno nastopal za Narodno napredno stranko, za kar ga je škof suspendiral od vseh cerkvenih opravil. Suspenz je trajal do konca leta 1914, ko se je Berce škofu opravičil.

KLJUČNE BESEDE

Anton Berce (1860–1922), Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937), klerikalizem, liberalizem, Sora, 20. stoletje

ABSTRACT

**THE DISPUTE BETWEEN THE PARISH PRIEST AND BISHOP
THE PARISH PRIEST OF SORA, ANTON BERCE, AND THE TIME OF CULTURAL STRUGGLE IN
THE EARLY 20TH CENTURY**

The author presents the political conditions in the parish of Sora in the early 20th century that led to the dispute between Bishop Anton Bonaventura Jeglič and the parish priest of Sora, Anton Berce. At the end of October 1905, the bishop decided to transfer Berce from Sora back to Boštanj. However, when on 30 October Berce was to pass the parish on to the administrator, the local population, loyal to the parish priest, tried to prevent the handover, sparking a series of bloody events. Armed police, who monitored the handover, attacked the gathered crowd, arresting two protesters and seriously injuring one of them. Both were sentenced to prison after controversial trials in 1907. Berce was retired after that and worked as the secretary of the St. Cyril and Methodius Society in the period 1907–1914. During the elections of 1911, he publicly supported the National Progressive Party, for which the bishop suspended him from all religious duties. The suspension lasted until Berce apologised to the bishop at the end of 1914.

KEY WORDS

Anton Berce (1860–1922), Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937), clericalism, liberalism, Sora, 20th century

Uvod

»V Soro sem prišel dne 11. januarja 1889. Spremili so me moj gospod dekan moravški Tomaž Kajdiž, gospod župnik Valentin Bernik s Homca, moj prednik na Vrhpolju in moravški kapelan Josip Cegnar. Njim se je pridružilo 15 vrhpoljskih in moravških mož. Sprejem v sorski fari je bil silno lep.«¹ Tako je ob nastopu svoje službe v Sori v župnijsko kroniko zapisal Francišek Hiersche, dotedanji ekspozit v Vrhpolju pri Moravčah. Hiersche se je rodil 14. decembra 1866 v kraju Počátky na Moravskem in je bil posvečen v duhovnika v Ljubljani 21. julija 1889. V Sori je ostal do 30. novembra 1903, ko je z dovoljenjem pristojne oblasti zamenjal službo z Antonom Bercetom, župnikom v Boštanju.²

Ob Hierschejevem odhodu iz Sore ga je Občinski odbor občine Medvode 21. februarja 1904 razglasil za častnega občana, čeprav mu je liberalni Gorenjec očital, češ: »Kaj je vendar dobrega storil Hiersche?« in pristavil, da se je v njegovem času slabo skrbelo za podružnici na Jepci in na Osolniku, ki sta postali zapuščeni.³ Nasprotno je klerikalni list *Bogoljub* zapisal, da je v šestih letih službovanja v Sori »ustanovil Marijine družbe za vse štiri stanove, tretji red, češčenje sv. Rešnjega Telesa, malo branilnico itd.«⁴ Še bolj oster od Gorenjca je bil dopisnik *Slovenskega naroda*, ki je zapisal, da je bil 30. november 1903 »za nas Sorčane res krasen dan. Sicer je neprestano deževalo ali vendar se je malone cela fara radovala. Ta dan nas je namreč zapustil, oziroma moral zapustiti znani župnik Hiersche. Moral nas je zapustiti, ker so mu postala tla prevročna. Mož je pri nas divjal kakor kak turški paša. Mislil je pač, da se mu mora vse pokoravati. Ali tudi naši poni-

žnosti je bilo naposled konec. Celo njegovi lastni pristaši so mu pokazali zobe. Ko jih je neko noč skozi farovško okno prav po hribovsko opsoval, so mu namazali vrata z -. Na zadnje je tudi škof spoznal, da temu človeku ni več obstanka pri nas in spravi nam je to surovino izpred nog. In bil je vesel dan za nas, ko je Hiersche pobral šila in kopita in odrinil. Boštanjce pa resno svarimo, naj bodo pazljivi. Hiersche je ravno tako premeten, kakor hudoben in nasilen človek in če hočejo Boštanjci, da jih bo Hiersche respektiral, mu morajo koj v začetku stopiti na kurja očesa.«⁵

Na ostro pisanje *Slovenskega naroda* so v Slovincu odgovorili medvoški župan France Svolfšak, občinski svetovalci France Drešar, France Lušina in Janez Stare ter odborniki France Bernik, Anton in Janez Gaber, Anton Košenina, France Križaj, in France Mihovec: »Kar je pisal 'Slovenski Narod' minuli mesec o našem prejšnjem častitem gospodu župniku, Francišku Hierscheju, je vse zlagano ter žali tudi vse poštene župljane, ki so gosp. župnika obče spoštovali zaradi njegove delavnosti. Nesramnemu 'Narodovemu' dopisniku to seveda ni znano, ker ne hodi v cerkev. Gospod župnik Hiersche je mnogo delal v šoli in cerkvi, brez posebnih zbirk je plačal ves cerkveni dolg in oskrbel nove orglje. Zato vse odločno obsoja dopisnika, ki gotovo ni domačin, kar se pozna že po njegovih surovih besedah. Zato kličemo gospodu župniku Hierscheju: Oprostite mu, saj ne ve, kaj dela! Sprejmite pa naše obžalovanje vsled onega dopisa, ki ga vsi obsojamo kot izrodek hudobnega človeka.«⁶

Strasti se nikakor niso pomirile in *Slovenski narod* je po pismu medvoške občine napad na Hierscheja še stopnjeval: »Pretečeno leto se je župnik Hiersche pozno v noči vračal od nekod proti domu; srečala sta ga dva fanta, katerih imena so vam dobro znana, nekje v bližini Rakovnika. Župnik se je začel brez vzroka ž njima ruvati in suvati, a naposled je moral vendar le urnih pet pobrati proti župnišču. Ali je to lepo, da se dušni pastir pretepa s svojimi ovčicami ponoči na cesti? In nekaj podobnega se je dogodilo tudi pozneje na mostu pri tovarni, ko se je sprehajal Hiersche ponoči v spremstvu dveh Marijinih devic – in mu je nekdo, ki ga je zasačil na tem nočnem sprehodu, zaklical: 'Kakšni cigani pa se pode tod okrog.' In takih pikantnih stvari imamo še mnogo na razpolago! Ali hočete, da pridemo še s temi na dan? Razsodni ste, možje, ki ste se podpisali v 'Slovincu'. Ko je sklical župnik Hiersche shod v Sori, ste pritrjevali Lampetu,⁷ ko je vezal otrobe o obstrukciji v deželnem zboru, v tamošnji kaplaniji, sedaj pa tožite, koliko škode vam dela reka Sora in da dežela ničesar ne stori, da bi to preprečila. Kdo pa je temu kriv, kakor klerikalna obstrukcija, katero ste na shodu odobraval? To ste možje, in pametni tudi! In taki ljudje sede v občinskem odboru! No, pri prihodnjih

Nočni pogled na Soro ok. 1899
(hrani Zmago Tančič, Ljubljana).

¹ ŽAS, Kronika sorske fare od leta 1881–1931, str. 87.

² Prim. *Slovenec*, 30. 11. 1903, str. 3. Francišek Hiersche je ostal v Boštanju do 30. oktobra 1905, potem pa je bil premeščen v Radeče pri Zidanem Mostu. Kot upokojeni župnik je umrl 14. decembra 1954 na Polzeli.

³ Prim. *Gorenjec*, 27. 2. 1904, str. 83.

⁴ *Bogoljub*, 1904, št. 1, str. 16.

⁵ *Slovenski narod*, 19. 12. 1903, str. 4.

⁶ *Slovenec*, 11. 1. 1904, str. 3.

⁷ Verjetno gre za ustanovni shod strokovnega društva papirnih delavcev, ki je bil v Preski 14. decembra 1902 in na katerem sta govorila dr. Evgen Lampe in Josip Gostinčar. Prim. *Slovenec*, 17. 12. 1902, str. 2.

*volitvah bomo že poskrbeli, da pridejo v občinski zastop razsodnejši in razumnejši možje!*⁸

»Liberalec« Anton Berce pride v Soro

Kot smo uvodoma že omenili, je bil 30. novembra 1903 kanonično umeščen na župnijo Sora Anton Berce,⁹ rojen 20. maja 1860 v Mošnji pri Zg. Lipnici (današnji Ravnici) in posvečen v duhovnika v Ljubljani 7. julija 1883. Berce je pred tem služboval kot kaplan v Križah pri Trziču, Borovnici, Senožecah in v Sodražici, od leta 1887 kot župnik v Šentlambertu in od 1. avgusta 1895 kot župnik v Boštanju.

Tam je ob državnozbornih volitvah leta 1900 prišel v nemilost Katoliške narodne stranke oziroma klerikalnega časopisja. Zato ne preseneča, da so *Novice* zapisale: »Zadnji čas pa smo čakali zopet več novih slučajev, da je prav katoliško časopisje na kaj nelep način napadalo duhovnika, občespoštovanega in velezaslužnega župnika gospoda Berceta v Boštanju, da, celo na leci je bil napaden in to v Št. Lambertu, kjer je bil prej župnik.«¹⁰ S prižnice je namreč 30. decembra 1900 o »grehih« svojega predhodnika Berceta, »boštanjkega generala«, kakor ga je imenoval, govoril šentlamberski župnik Janez Nemanjič (1863–1933).¹¹

Kaj se je pravzaprav zgodilo? Volivci kmečkih občin (IV. skupina) so volili 18. decembra 1900. Tako sta se v volilnem okraju Kočevje-Trebnje-Žu-

žemberk-Mokronog-Radeče pomerila France Povše, kandidat Katoliške narodne stranke (klerikalcev), in France Zupančič, kandidat Narodne stranke za Kranjsko (liberalcev). Čeprav je z 2198 glasovi proti 1649 zmagal Povše, je v občini Boštanj dobil Zupančič 116, Povše pa le 20 glasov. Po volitvah je *Gorenjec* zapisal, da župnik Berce »pri minulih volitvah ni hotel rabiti lece v agitacijo, kakor se je to dosti ostudno dogajalo po vsej ostali deželi.«¹²

Na napade na svojega župnika se je hitro odzval Občinski odbor občine Boštanj, ki je imel 31. decembra 1900 javno sejo, na kateri je sprejel izjavo, v kateri je med drugim zapisal: »Gospod župnik Berce je postopal ob volitvah povsem taktno in dostojno tako, da mu ne more nihče ničesar očitati, a ob enem je ohranil dostojanstvo duhovnika neomadeževano. Čast mu, občina ga spoštuje in mu zaupa.«¹³ Odzvala se je tudi sosednja občina Studenec, ki je izrekla »popolno priznanje, spoštovanje in zaupanje velečastitemu gospodu župniku Antonu Bercetu v Boštanju radi njegove požrtvovalnosti in delovanja v dušnem pastirstvu in v skrbi za izboljšanje toli zanemarjenega zemljišča župne nadarbine ter za njegovo ljubeznivo občevanje in pravično postopanje z župljani.«¹⁴ Občinski odbor občine Lancovo pri Radovljici pa je stopil svojemu rojaku v bran tako, da je imenoval Antona Berceta za častnega občana¹⁵ in mu ob obisku v Boštanju 5. marca 1901 tudi izročil posebno listino.¹⁶

Razglednica iz Gorican, oddana 7. julija 1903, s podpisom takrat še boštanjkega župnika Antona Berceta in Jakoba Kolenca, najemnika delavske restavracije v papirnici Leykam-Josefthal v Goricanah (brani Zmago Tančič, Ljubljana).

⁸ *Slovenski narod*, 23. 1. 1904, str. 2.

⁹ *Ljubljanski škofijski list*, 1903, št. 10, str. 108.

¹⁰ *Novice*, 4. 1. 1901, str. 8. Poleg Berceta sta bila takrat v nemilosti tudi župnik in dekan v Trnovem pri Ilirski Bistrici Ivan Vesel-Vesnin (1840–1900) in trnovski župnik Ivan Vrhovnik (1854–1935).

¹¹ Prim. *Slovenski narod*, 2. 1. 1901, str. 3.

¹² *Gorenjec*, 16. 2. 1901, str. 55.

¹³ *Slovenski narod*, 2. 1. 1901, str. 3; *Rodoljub*, 10. 1. 1901, str. 3.

¹⁴ Prim. *Slovenski narod*, 22. 1. 1901, str. 3; *Rodoljub*, 24. 1. 1901, str. 4; *Gorenjec*, 26. 1. 1901, str. 30.

¹⁵ Prim. *Gorenjec*, 9. 2. 1901, str. 49.

¹⁶ Prim. *Slovenski narod*, 9. 3. 1901, str. 2; *Gorenjec*, 16. 3. 1901, str. 92–93.

Škof Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937) je 19. septembra 1903 zapisal v svoj dnevnik: »Križ imam z župnikom Bercetom, nima pravega duha, zato mu ne morem vsake župnije zaupati, v svoji župniji Boštanj je z vsemi v prepiru, zraven je na svojo roko precej dolga za beneficij naredil, da je uredil gospodarska poslopja in vinograde. Pravi, da je dolga 4.500 K, dovolilo se mu je pa 2.400 K, on je sedaj ves nervozen, moglo bi se mu zmešati: v pokoj noče, ker bi dobil samo 380 K pokojnine, s katero živeti ne more, v Boštanju se kar videti ne more. Naj pomaga Bog, zapustiti ga ne smem.«¹⁷ Škof je prevzel Bercetov dolg v znesku 3.000 kron, se z župnikom Hierschejem dogovoril, da gre v Boštanj in pisal Bercetu, »da mu je Sora sedaj na razpolago, toda pogoji so: a) ne sme delati zoper delavsko društvo, b) ne sme občevati z liberalnim učiteljem v Preski in z narodovcem Fran Jarcem, c) mora skrbeti za Marijino družbo.«¹⁸

S takšno popotnico je torej prišel župnik Berce 30. novembra 1903 v Soro, kjer se je že pred prihodom seznanil z liberalcem Jakobom Kolencem, namernikom delavske restavracije v papirnici Leykam-Josefsthal v Goričanah. Jakob Kolenc se je rodil 11. junija 1864 v Čemšeniku. Novembra 1894 je prevzel v Ljubljani gostilno »Pri avstrijskem cesarju«, ki je bila na Sv. Petra cesti številka 5 (današnji Trubarjevi cesti). Poročen je bil z Marijo Narobe iz Tacna. Okoli leta 1900 je prevzel tovarniško restavracijo v papirnici Goričane.

Škof je dolžan podeljevati Soro Kranjčanom in Ljubljančanom

Škof je že 17. februarja 1904 v svoj dnevnik zapisal, da mu dela župnik v Sori velike težave: »Dal sem mu župnijo, ker mi je obljubil, da bode postopal korektno in bode vsaj vzdrževal dosadašnjo organizacijo in da se ne bode družil z liberalci. Ker je začel zabajati v krčme in tam posedati in ker je vzel k sebi na hrano učiteljico ter se z njo okoli vozil, sem mu to prepovedal na temelju sinodalnih konstitucij. Na to je silno vzrožil, nespametno govoril, povsod moje besede raztrosil in začel razdirati organizacijo. Neka prav arogantna deputacija je prišla k meni, molil sem in zares Bog jo je osramotil: glavni govornik je sred govora obtičal: onda sem drugega mogel odločno zavrniti in šli so potepeno od mene, čujem, da jih je močno sram. Toda okoli gospoda župnika so se začeli zbirati slabši elementi, tudi družbi delavski preti, z liberalci tovarne se pajdaši. Moj Bog, da more eden toliko hudega storiti. Župljani so pa tepeni, ker so že z dvema dobrima župnikoma jako grdo postopali. Le žal mi je Marijine družbe in delavskega društva v Preski, ko bi mu ta nesrečnejš škodoval! Skušal ga bom iz fare

odpraviti: ko bi le hotel v pokoj! Bolehen je!«¹⁹ Omenjeno »deputacijo« je sestavljalo 19 mož iz župnije Sora, Bercetovih zagovornikov, ki jih je vodil Janez Luštrek, Starmanov iz Sore.

Ko so minili prvi trije meseci službe v Sori, je 5. februarja 1904 Berce dobil škofovo pismo, v katerem mu ta našteva grehe: »obiskuje krčme in sicer celo jako liberalne, ima učiteljico na hrani in pri mizi ter se je celo enkrat z njo peljal na pošto.«²⁰

Čez mesec dni, 5. marca 1904, je Slovenec objavil naslednji dopis iz Sore: »Odkar je šel gospod Hiersche od nas, se je tu mnogo izpremenilo, a žal, na slabše. Ljudje se spogledujejo in povprašujejo, kaj je to. Zdi se jim neverjetno, kar slišijo. Može, ki so bili vedno pametni, so se začeli nekoliko begati, a upamo, da kmalu izpregledajo in da začno ločiti med osebo in med naukom. Zadnja avdijenca pri presvetlem gospodu knezoškofu jih je precej poučila. Nekdo nagovori celo vrsto mož, da morajo iti nad knezoškofa, dokazovat mu, da je belo to, kar je črno. Večina ni vedela niti, zakaj da so šli. Čudno se jim je zdelo, da morajo odslej biti takih misli, kakor Kolenc, pa so vendar šli. No, vedeli so, da škof bolje vedo, kako je pri nas v Sori, nego so si mislili. Nihče več jih ne spravi še enkrat na tako pot! Kar molče in sram jih je, da so ubogali, ne da bi se poučili, za kaj se gre. Može, pamet! Sami premislite, če je prav, kar vam nekdo pripoveduje! Žalimo najiskrenejše, naj se poskrbi, da pride naša fara zopet v red, kakor je drugod!«²¹ Seveda se je takoj oglašila nasprotna stran, ki je v Slovenskem narodu zapisala: »Danes povemo 'Slovencu' in njegovemu ciganskemu dopisunu, da je zlagano vse od kraja do konca. Odgovor pa bode dala naša župnija tako, da bo 'Slovenec' in njegov tolovajski pristaš pomnil, kaj se pravi napadati brez povoda poštenega župnika. Lepa je ta, škofov list napada duhovnike! Župnija Sora pa kliče soglasno: Bog živi našega vse časti vrednega gospoda župnika Antona Berceta! Nasprotnikom: Fej!«²² Župan France Svolljšak in svetovalca Janez Stare ter France Mihovec so poslali Slovincu v objavo naslednjo izjavo: »Podpisani izjavljamo, da nismo pisali dopisa 'Iz Sore' v 'Slovencu' z dne 5. marca in tudi nismo z dopisnikom v nobeni zvezi. Pripravljene smo plačati 100 K onim, ki nas dolže tega dopisa, ako nam dokažejo, da smo z njim v kaki zvezi.«²³

V soboto, 12. marca 1904, ko je prišel škof Jeglič v Soro spovedovat in pridigat, je Bercetu predlagal, da zaprosi za upokojitev. V nedeljo popoldan, 20. marca, se je pred župniščem v Sori zbralo okoli 300 ljudi iz vse župnije, ki so soglasno obsodili pisanje Slovence o župniku Bercetu in menili, da gre za neresnico. »Župnija Sora je pokazala ta dan, kako hoče braniti moža, ki je vsega spoštovanja vreden, pokazala je, kako ga spoštuje, kako ga čišla. Ta dan smo stopili na

¹⁹ Prav tam, 17. 2. 1904.

²⁰ Rode, Škof proti župniku, str. 18.

²¹ Slovenec, 5. 3. 1904, str. 6.

²² Slovenski narod, 8. 3. 1904, str. 3.

²³ Slovenec, 12. 3. 1904, str. 5.

¹⁷ NŠAL, Zapuščina Anton Bonaventura Jeglič, Dnevnik, 19. 9. 1903.

¹⁸ Prav tam, 3. 11. 1903.

noge, ne da bi nas bil kdo nagovarjal.«²⁴ V župniji so pripravili naslednjo izjavo: »Podpisani župljani Sorski obsojamo z največjo ogorčenostjo nesramni napad na gospoda župnika Antona Berceta v 'Slovencu' z dne 5. marca tega leta številka 53 ter izjavljamo, da je dotični napad skrajno obrekljivo, zloben in od stavka do stavka lažnivo, ter izjavljamo, da g. župnika Berceta spoštujemo in iz celega srca ljubimo. Njegovo delavnost v cerkvi, pri bolnikih, v šoli in v pisarni, njegovo pravičnost napram vsakemu, ter miroljubnost naravnost občudujemo, ker do sedaj tega nismo imeli.«²⁵ Podpisalo jo je 199 občanov od 219, ki jim je bila dana v podpis. K podpisovanju so jih prav gotovo spodbudile tudi govornice, da poskuša škof Berceta umakniti iz Sore. Slovenec je 21. marca 1904 zapisal: »Razpisana je župnija Sora do 9. aprila 1904, ker je resigniral častiti gospod Anton Berce vsled bolehnosti.«²⁶ Vendar deželni predsednik Viktor Hein (1850–1914) po pogovoru s predstavniki sorskih župljanov tej škofovi zahtevi ni ugodil.

Škof se je moral ukloniti in Berce je še naprej ostal v Sori, vendar so se o njem že poleti začeli ponovno polniti časopisni stolpci. Slovenec in Domoljub sta konec julija oziroma v začetku avgusta objavila naslednji dopis iz Sore: »Odkar je pri nas neki Janez Brce, imamo tožbo nad tožbo. Imenovani Janez Brce je eden najpridnejših klientov dr. Tavčarjevih. Zato je pa v 'Narodu' tudi tolikokrat pohvaljen. Pa ne le to: Imenovani Janez Brce je dopisnik tistega lista, ki tako grdo blati papeža in škofa ter dela za verski odpad. Mi imamo v rokah podatke o delovanju Janeza Brceta v Št. Lambertu in Boštanju. Enkrat mu bomo povedali brez ovinkov, kar mu gre, ako ne bo dal miru. Hvaležni smo mu le zato, da je s svojim delovanjem pokazal ljudstvu prav jasno, kaj je liberalizem in kake so njegovi sadovi v vsakem stanu.«²⁷ Ta »neki Janez Brce« je bil seveda župnik Anton Berce in kot je zapisal Slovenski narod je njegova edina pregreha, »da noče v cerkvi nikake politike uganjati in da noče biti hlapec tistega težkega in zabitega hloda, ki pod imenom Svolsjak županuje v Medvodah. To je vse, in zategadelj ta nečloveška gonja proti bolehnemu in itak nerovožnemu možu, ki opravlja nebvaležen posel dušnega pastirstva v Sori.«²⁸

V nedeljo, 14. avgusta 1904, ko je bilo v Sori letno cerkveno žegnanje, t. i. »bob«, je prišlo tudi do poskusa fizičnega napada na župnika Berceta. Slovenski narod in Rodoljub sta napad videl takole: »Gospod župnik je mirno sedel ter se pogovarjal z nekim možem pred njegovo hišo. Kar prifrči z veliko silo kamen k mizi, potem še drugi in tretji. Sreča, da ni nobeden zadel. Dognalo se je, da so bili kamni namenjeni gospodu župniku. Zločinec, krepki kmetski mladenič, je, umeje se, pristaš škofove politike. Storišči to, je zbežal z vso silo, a so ga ujeli. Povedal je, da je imel še enega 'kompanjona' pri

svojem žalostnem poslu. Kdor pozna naša viharno politično življenje, ve, da je ta dogodek sad škofove politike na Kranjskem. Kamnje, s katerim se je hotelo potolči gospoda župnika Antona Berceta, je razstavljeno v sorskem župnišču na ogled. Domače in tuje občinstvo se vljudno vabi, naj si ga ogleda in pri tem kaj na korist družbe sv. Cirila in Metoda podari.«²⁹ Podobno sta o napadu s strani »klerikalcev« poročala tudi Gorenjec³⁰ in čikaški Glas svobode,³¹ medtem, ko je newyorški Glas naroda omenjal le tolovajski napad.³² Slovenčeva zgodba pa je drugačna: »Tolovajskega napada sploh bilo ni. Ampak Janez Brce je od nedelje na praznik Vnebovzetja zvečer poznno v noč bil v liberalni gostilni (ljudje so pa čakali na izpoved popoldne!), in ko je v temi kolovratil domov, je zašel med fantine. Če se mu je tu kaj primerilo, ne vemo, saj sam pravi, da je nepoškodovan. A fantini gotovo niso mogli vedeti, da bo Janez Brce ponoči med nje zašel.«³³

Škof Jeglič je o razmerah v Sori 27. septembra 1904 v svoj dnevnik zapisal: »Sora me kaj skrbi. Gospod župnik Berce je vse zmedel in zmešal. Pisal sem v Rim za pravico, da ga odstavim in nikamor več ne postavim, ko je v svoji nenormalnosti in hudobnosti že tri župnije pokvaril. Odgovorili so mi, naj izvedem sodniško preiskavo 'in forma oeconomica'. Sitno je, pa vendarle moram in hočem. Gotovega gradiva sem že precej nabral. Bilo je pri meni šest mož in včeraj dve dekleti, še nekoliko pozvem, potem pa obtožnico napišem in proces izvedem. Molim vsaki dan za posebno pomoč od zgoraj, da bi se zadeva tako izpeljala, kakor je na čast božjo in zveličanje duš. Marija mora pomagati.«³⁴

Dne 3. oktobra 1904 je bil Berce poklican na zaslisanje k škofu v Gorici. Na škofovo trditev »Vi ste pravili, da ste liberalci, da je katoliška politična stranka hinavska in zaničljiva« je Berce odgovoril: »V politiko kranjsko se ne mešam. Rekel sem morda, da sem na glasu, da sem liberalen. Ne spominjam se, da bi bil zoper katoliško politično stranko tako govoril, pač pa so v stranki elementi, hinavski in sebični, kar morate dobro vedeti tudi Vi.«³⁵ 31. oktobra je škof Jeglič poslal Antonu Bercetu odlok, da je pravkar izvedel, da škof župnijo Sora oddaja svobodno, vendar je vezan na duhovnike, ki so doma iz Ljubljane ali Kranja in sicer tako, da je podelitev drugemu neveljavna. Zato ga je prisiljen imenovati za župnijskega upravitelja in javno razpisati mesto župnika v Sori. Berce je 3. novembra sporočil škofu, da se s tem ne strinja in se bo pritožil na pristojne oblasti, kar je tudi storil. Berce je odšel na Dunaj, kjer sta ga sprejela apostolski nuncij Genaro Granito Pignatelli di Belmonte (1851–1948) in

²⁴ Slovenski narod, 23. 3. 1904, str. 2.

²⁵ Slovenski narod, 2. 4. 1904, str. 3.

²⁶ Slovenec, 21. 3. 1904, str. 4.

²⁷ Slovenec, 25. 7. 1904, str. 4; Domoljub, 4. 8. 1904, str. 231.

²⁸ Slovenski narod, 27. 7. 1904, str. 3.

²⁹ Slovenski narod, 17. 8. 1904, str. 3; Rodoljub, 18. 8. 1904, str. 1.

³⁰ Prim. Gorenjec, 20. 8. 1904, str. 402.

³¹ Prim. Glas svobode, 9. 9. 1904, str. 3.

³² Prim. Glas naroda, 30. 8. 1904, str. 3.

³³ Slovenec, 18. 8. 1904, str. 4. Opomba: Slovenec je Antona Berceta velikokrat poimenoval kot »Janez Brce«.

³⁴ NŠAL, Zapuščina Anton Bonaventura Jeglič, Dnevnik, 27. 9. 1904.

³⁵ Rode, Škof proti župniku, str. 58.

minister za nauk in bogočastje dr. Wilhelm pl. Hartl (1839–1907), potem pa je vložil pritožbo v Vatikan in na Dunaj zoper škofov odlok. Škof Jeglič mu je 25. novembra ponovno predlagal, da se upokoji, a je Berce 30. novembra odgovoril: »*Ponudbe, da naj zapustim Soro prostovoljno proti odškodnini 1600 K, ne morem sprejeti.*»³⁶ Burno dopisovanje med škofom in Bercetom se je v letu 1904 končalo tako, da je bil na miklavževo v Soro poslan za kaplana Jožef Brajec.

Učitelj in gostilničar na eni ter župan in kaplan na drugi strani

Poleg že omenjenega gostilničarja Jakoba Kolenca sta sodila v krog pristašev Narodne napredne stranke, kot se je od 1905 imenovala Narodna stranka za Kranjsko, tudi zakonca Germek, ki sta jeseni 1905 začela poučevati na dvorazrednici v Sori. Anton Germek se je rodil 16. januarja 1877 v Ljubljani. Prvo učiteljsko službo je nastopil 1896 na novozgrajeni šoli v Sv. Lenartu pri Škofji Loki. Od tu je 1902 odšel na enorazrednico v bližnjo Bukovico in se tam tudi poročil z Antonijo Rakovec, rojeno 1882 v Struževem. Maja 1905 je bilo razpisano mesto učitelja-voditelja v Sori in 3. avgusta je bil Germek imenovan na to mesto. Ker se je šola v Sori takrat razširila v dvorazrednico, je bila kot učiteljica 21. oktobra 1905 tu nastavljena tudi njegova žena. Med »zagrizene« liberalce je sodil tudi France Jarc, veleposestnik iz Medvod.

Na drugi strani je med najbolj goreče pristaše Katoliške narodne stranke (od 1905 imenovane Slovenska ljudska stranka) sodil medvoški župan France Svolfšak (1849–1916), po domače Smovec s Svetja, ki je bil za župana občine Medvode izvoljen 8. junija 1892³⁷ in je to funkcijo opravljal do 19. aprila 1906.³⁸ Županu Svolfšaku je bil v veliko oporo preški župnik Janez Brence, rojen 22. novembra 1851 v Hrašah pri Lescah na Gorenjskem in posvečen v duhovnika 22. septembra 1875. Kot kaplan je Brence 1875 nastopil službo v Čemšeniku, potem je bil kaplan na Brdu pri Lukovici, v Kamniku, v Šenčurju in v Starem trgu pri Ložu, kjer je deloma upravljal tudi župnijo Babno Polje. Avgusta 1886 je postal župnik pri Svetem Gregorju na Dolenjskem, kjer je ostal dobrih 12 let. Od božiča 1898 pa do svoje smrti 4. januarja 1927 je vodil župnijo Preska. 1906 je bil imenovan za duhovnega svetnika, septembra 1925 pa za častnega kanonika ljubljanskega stolnega kapitlja.³⁹ V klerikalnem taboru je imel pomembno vlogo tudi sorški kaplan Jožef Brajec, ki se je rodil 11. oktobra 1874 v zaselku Graben pri Zgornjih Gorjah in je bil 23. julija 1898 posvečen v duhovnika. Bil je kaplan v Mokronogu in

v Trnovem pri Ilirski Bistrici, od koder je 6. decembra 1904 prišel za kaplana v Soro, kjer je 28. oktobra 1905 postal župnijski upravitelj.

Incident ob prevzemu upraviteljstva župnije Sora

29. oktobra 1905 je bil Berce obveščen, da je iz Sore premeščen nazaj v Boštanj in da bo upraviteljstvo sorške župnije prevzel kaplan Jožef Brajec. Pri tem naj bi se škof ravnal po kanoničnem pravu,⁴⁰ saj mora pri umestitvi sorškega župnika upoštevati ustanovno pismo, ki zahteva, »da se morajo v prvi vrsti upoštevati ljubljanski rojaki, Berce ni mogel dobiti župnije, ako se ni upoštevala ta formalnost pri razpisu. Zato je neresnično, kar piše 'Narod', da je Berce kanonično inštaliran župnik v Sori.«⁴¹ Škofovo premestitev Berceta je podprl tudi novi deželni predsednik Kranjske Theodor Schwarz (1854–1932).

O dogajanjih v nedeljo, 29. oktobra 1905, je *Slovenski narod* zapisal naslednje: »V nedeljo popoldne se je po litanijah obrnil kaplan Brajec, stoječ pred altarem, nazaj in rekel: V naši župniji nastanejo v dušnem pastirstvu velike spremembe, a ne dajte se od ljudstva zapeljati! Ker ljudje niso razumeli teh besedi, šla sta po litanijah dva moža vprašat Brajca, kaj je mislil z dotičnimi besedami; on jima ni pa ni hotel ničesar povedati, ampak le dejal, da kar ravna, ravna samo po škofovih navodilih. Ker se iz kaplana ni dalo več spraviti, šla sta moža k župniku, ki jima je pojasnil, da je dobil popoldne pismo od knezoškofjskega ordinarijata, ki ga obvešča, da je premeščen v Boštanj, kjer ga čaka izpraznjena fara; drugi dan tj. v ponedeljek pa pride v Soro kanonik Sušnik, in bo njemu odvzel faro in jo izročil kaplanu v Sori, Brajcu. Iz pisma je bilo razvidno, da čim preje gre župnik Berce iz Sore, toliko boljše. Ta novica je šla bliskoma po fari in je obudila največjo razburjenost med vsemi farani, ki čutijo gorko ljubezen in vdanost do svojega dobrega dušnega pastirja. Župnika nam hočejo s silo vzeti, tega ne pustimo! je šlo od ust do ust in razburjenost je naraščala.«⁴² O popoldanskem dogajanju v Sori sta kmalu izvedela tudi načelnik orožniške postaje v Medvodah Ivan Mack in župan France Svolfšak, ki sta še isti večer prosila ljubljansko okrajno glavarstvo za pomoč.

V ponedeljek zjutraj po sedmi maši so se na cesti pred šolo v Sori, kjer je zaradi obnove župnišča začasno stanoval župnik Berce, začeli zbirali ljudje. Nabrala se je 200 glava množica.⁴³ Ob pol 8. uri je

³⁶ Prav tam, str. 76.

³⁷ Prim. *Slovenec*, 8. 6. 1892, str. 3; *Slovenski narod*, 9. 6. 1892, str. 3; *Novice*, 10. 6. 1892, str. 195; *Domoljub*, 15. 6. 1892, str. 114.

³⁸ Prim. *Slovenec*, 20. 4. 1906, str. 4.

³⁹ Prim. *Slovenec*, 5. 1. 1927, str. 4.

⁴⁰ Dr. Janez Jakob Schilling (1664–1754), kanonik, generalni vikar in kranjski župnik, je 26. maja 1731 od stiškega samostana kupil župnijo Sora in jo najprej 5. junija 1748 ustno in potem 9. januarja 1752 v pisni oporoki odstopil ljubljanskemu škofu pod pogojem, da so on in njegovi nasledniki dolžni »sub poena nullitatis actus« župnijo prednostno podeljevati meščanskim sinovom, rojenim v Ljubljani ali Kranju.

⁴¹ *Slovenec*, 2. 11. 1905, str. 3.

⁴² *Slovenski narod*, 31. 10. 1905, str. 3.

⁴³ *Slovenski narod* je pisal o »kakih 500 faranih«, *Gorenjec* o »400 ljudi broječi množici«, *Slovenec* pa o »150 ljudeh, med njimi

prišel po cesti kaplan Brajec v družbi Stareta s Senice in Kopača iz Sore. Ko so ga ljudje zagledali, so ga začeli obmetavati s snežnimi kepami in nanj vpiti: »Proč z Brajcem, poberi se, mi te ne maramo še za kapelana ne več!«⁴⁴ Kmalu nato se z dvovprežno kočijo pripelje v Soro odposlanec škofa Jegliča, kanonik in dekan ljubljanske okolice Ivan Sušnik (1854–1942). Množica se je približala kočiji in lastnik tovarniške restavracije Jakob Kolenec je dekana pozdravil: »Dobro jutro!«, on pa je odgovoril: »Se ne sprejme!«⁴⁵ Ljudje so obrnili konje in pognali kočijo z dekanom Sušnikom vred iz Sore. Sušnik se je peljal nazaj do Rakovnika, kjer je izstopil v gostilni pri Pavlinu in tam spravil kočijo, potem pa se je peš podal nazaj v Soro.

Cez dobre četrtr ure se je nekdo pripeljal z vozom in naznanil, da se bliža okrajni glavar dr. Henrik pl. Cron (1859–1919) s četo orožnikov, dekanom Sušnikom, kaplanom Brajcem in županom Svolfjšakom. Ljudstvo se je zgrnilo pred šolo, nastala je tišina in nihče se ni ganil. Potem se zaslišijo glasovi: »Pred šolo in skupaj se postavimo!« Župnik Berce je bil v šoli, katere vrata so bila zaklenjena, ljudje pred šolo pa so kričali, da ne pustijo nikogar do župnika. Okrajni glavar je ljudem sporočil, da ima od škofije in vlade ukaz, da mora pomagati, da izpolni kanonik Sušnik škofov ukaz. Množica je protestirala, a vse prigovarjanje je bilo zaman. Okrajni glavar je potem rekel županu Svolfjšaku naj poskrbi, da se vrata odpro. Župan je odšel po ključavničarja Trampuša v papirnico Leykam-Josefsthal v Goričane. Medtem so ljudje prosili Crona, naj ne uporabi sile in Bercetovo premostitev odloži vsaj za teden dni, da sami poiščejo pravico pri vladi. Ta pa je orožnikom ukazal, naj ljudi s silo razženejo.

Ko so zagledali vračajočega župana in ključavničarja so se ljudje spet nagnili pred šolska vrata, a so zopet stopili v akcijo orožniki in jih začeli razganjati ter trgati proč tiste, ki so držali kljuko šolskih vrat. Množico jim je uspelo razgnati, le Janezu Luštreku, po domače Starmanovemu iz Sore, Francetu Bukovcu, po domače Koštovemu iz Sore, in Barbari Kopač se je posrečilo ostati pri vratih. Prijeli so se za kljuko. »Orožniki so planili po teh treh in jih pričeli trgati od vrat. Najprej so odtrgali Franceta Bukovca in so ga med splošnim svanjem vlekli proč, vrgli na tla in uklenili, da je imel vse višnjeve roke. Pri uklepanju so trije orožniki klečali na njem. Za Bukovcem so se polotili Ivana Luštreka, ki ni hotel pustiti vrat, trdeč: 'Povejte vzrok, zakaj hočete župnika proč, pa spustim kljuko!' Toda nič ni pomagalo. Slišal se je glas: 'Wir müssen durchsetzen' in nato so planili štirje na Luštreka. Dva sta mu vrgla verižice na vsako roko, eden ga je pograbil za vrat, eden

pa za pas in so ga vlekli štiri korake od vrat, kjer so ga pritisnili k tlom in v tem hipu ga je zabodel v levo nogo od zadaj stražmojster Mack iz Medvod. Sunil ga je pa dvakrat, da mu je po drugem sunku pogledal bajonet za en prst iz noge. Luštrek je zavpil: 'Zaboden sem!' Vse je zakričalo in zajokalo. Luštreku se je vtila kri curkoma iz noge. Planila je proti njemu sestra Ivana, kateri so takoj nastavili bajonet. Luštreku so slekli levi skorenj in ga vlekli vklenjenega in bosega po poti v daljavo nad 400 korakov. Vsa pot je bila rdeča od Luštrekove krvi. Prosili so orožnike, naj ga peljejo v bližnjo hišo, da bodo poslali po sani in zdravnika. Osojno so zapodili orožniki te ljudi proč in jim naslavljali bajonete na prsi. Luštreka so privlekli v hišo in ga sredi sobe vrgli na tla in tam je vklenjen padel v nezavest in je iz ust bljuval neko zeleno tekočino. Šele takorekoč umirajočega so odklenili. Potem pa je prišla sestra aretiranega Bukovca s sanmi po Luštreka in Bukovca. 'Dobrosrčni' orožniki pa so v začetku dovolili samo Luštreku, da bi se peljal. Bukovec pa bi moral iti uklenjen zraven sani. Šele na odločno zahtevo sestre Mine Bukovec so ga vzeli na sani. Peljali so se potem v Škofjo Loko. Tu so pa orožniki izgubili ključe od verižic in Bukovec je imel s tem podaljšano trpljenje. Luštrek se je večkrat onesvestil, da so ga morali živiti. In to je bil čvrst mož, kateremu je bilo treba mnogo hudega storiti, da je omedlel.«⁴⁶

Ko je ključavničar odprl šolska vrata, »je sedel Berce v sobi in kadil cigarete. Župnik Berce je izjavil, da se umakne le bajonetom! Izročitev cerkvenega premoženja se je potem mirno izvršila.«⁴⁷ Dopisnik Slovenca je v svojem poročilu še pripomnil, »da ljudstvu ni toliko zameriti, tembolj pa onim, ki so ljudi nabujskali. Jako dvojnji vlogo je igral pri tem pojavu znani učitelj Germek.« Ko so Cron, Sušnik in Brajec prišli iz šole je med ljudmi ponovno nastalo razburjenje. »Cron je šel med ljudi in jim svetoval, naj se pritožijo, če se jim godi kaka krivica. Seveda se nihče ni zmenil zanj. Ves srd se je obrnil proti Brajcu.«⁴⁸

Luštreka in Bukovca so pripeljali na okrajno sodišče v Škofjo Loko, kjer ju je zaslišal sodni adjunkt Oskar Deu. Luštreka, ki sta ga loška zdravnika dr. Anton Arko in dr. Karel Zakrajšček obvezala, so poslali v ljubljansko bolnico, kjer je bil do 15. novembra, Bukovca pa obdržali v zaporu, a so ga kmalu izpustili na prostost.

Se isti dan je preko Slovenskega naroda tudi širša javnost izvedela za ta dogodek: »Danes zjutraj se je zbralo kakih 500 faranov pred župnijskimi vratmi, da, če treba, s silo preprečijo odhod njih priljubljenega župnika Berceta. Na lice mesta je prišel okrajni glavar z dvanajstimi orožniki, kanonikom Sušnikom in kaplanom Brajcem. Ljudstva se je polastila silna razburjenost, kateri je dajalo ljutega duška; zlasti je grmelo proti škofu in proti deželnemu predsedniku Schwarzu. Ljudstvo je

40 do 50 možakov, drugi ženske in otroci«. Prim. Slovenski narod, 31. 10. 1905, str. 3–4; Gorenjec, 4. 11. 1905, str. 2–3; Slovenec, 31. 10. 1905, str. 3.

⁴⁴ Gorenjec, 4. 11. 1905, str. 2.

⁴⁵ Te besede je Sušnik na sodni obravnavi pozneje zanikal. Prim. Slovenec, 23. 6. 1906, str. 2.

⁴⁶ Gorenjec, 4. 11. 1905, str. 3.

⁴⁷ Slovenec, 31. 10. 1905, str. 3.

⁴⁸ Slovenski narod, 31. 10. 1905, str. 4.

zaklenilo vrata v župnišče in nikogar notri pustilo. Zdaj so orožniki z bajoneti napadli ljudstvo; prišlo je do po-boja; vpitje je bilo strašno in strašne so bile kletve, ki so letele na škofa. Orožniki so prebodli čilega in postenega fanta Starmanovega Janeza in ga potem, dasi je večkrat preboden in težko ranjen, vklelili v verige. Razburjenost je grozna in bati se je strašnih nesreč.«⁴⁹

Razmere v Sori so se v naslednjih dneh umirile, čeprav je Slovenski narod v poročilu zapisal: »Orožniki so patrolirali v ponedeljek in torek ves dan po vasi. Kaplanija je bila zastražena kakor trdnjava. V torek so kaplanovi maši asistirali orožniki z nasajenimi bajoneti. Ljudje so nekoliko odnehali od torika na sredo, ker je bil dan spomina vseh rajnih. Kaplanova maša, katere se je udeležilo le nekaj tercijalk, je bila tiba, maša župnika Berceta pa se je vršila s slovesnim pritrkavanjem, orglanjem in petjem. Kaplanu so odgovedali celo ministranti, da jih je moral dobiti skrivši iz sosedne župnije Rateče. V sredo so bili orožniki še vedno v Sori. Javno niso hodili po cesti, pač pa stražili cerkev in kaplanijo.«⁵⁰

Interpelacija proti deželnemu predsedniku in sorska resolucija

Na 2. seji kranjskega deželnega zbora, 3. novembra 1905 (ta je zasedal v stavbi Kranjskega deželnega dvorca, današnjemu sedežu ljubljanske univerze), je veliko pozornost »vzbudila sorska deputacija, ki so jo narodnonapredni poslanci predstavili deželnemu predsedniku Schwarzu in ki se je pritožila zaradi škofovega postopanja napram župniku Bercetu in zaradi postopanja okrajnega glavarja ljubljanskega, ki je šel z žandarji škofovemu inkvizitorju na pomoč. Po avdijenci je prišla vsa deputacija na galerijo in se zbrala okrog navzočega župnika Berceta.«⁵¹

Na tej seji je poslanec Narodno napredne stranke (liberalcev) dr. Ivan Tavčar interpeliral v zadevi »vmešavanja politične oblasti glede župnika v Sori« in na deželnega predsednika Theodorja Schwarza naslovili dvoje vprašanj. Prvo, kako opravičuje vmešavanje okrajnega glavarja v zadevo sorskega župnika, in kako opravičuje predvsem to, da je omenjeni vladni funkcionar z orožniško silo izvedel ukaze, izdane od cerkvene oblasti? In drugo, ali ima voljo, da v bodoče kaj takega prepove, v tem primeru pa ukaže ostro preiskavo proti okrajnemu glavarju, ki se je vtikal v zadeve, ki se ga nič ne tičejo, ter s tem zakrivil, da je v Sori tekla kri?⁵² Poleg Tavčarja so interpelacijo podpisali še Ivan Hribar, Peter Grasselli, dr. Danilo Majaron, Fran Arko, Ivan Božič, dr. Andrej Ferjančič, Ciril Pirc in Filip Jakob Supančič. Ob tem je Slovenec naslednji dan zapisal: »Interpelacija dr. Tavčarjeva je kaj klavern izdelek. Sama komedija. Iz vse interpelacije

se vidi, da dr. Tavčar sam ve, da bodo kaznovani oni, za katere interpelira. On se igra z njihovo svobodo in njihovim imetjem. Da ga bodo pozneje kleli, to mu je vse eno ...«⁵³

V soboto, 5. novembra 1905, je Narodna napredna stranka priredila shod v Starmanovi gostilni v Sori. »Dobrih 500 razsodnih mož in mladeničev, zavednih žena in deklet – otrok se načeloma ni puščalo na shod – je bilo zbranih na zborovališču«, je zapisal Slovenski narod, po mnenju Slovenčevega dopisnika pa je bilo poslušalcev kakih 200.⁵⁴ Zborovanje je vodil France Šušteršič, posestnik s Svetja, vlado pa je na shodu zastopal deželnovladni koncipist Sima. Najprej je govoril dr. Ivan Tavčar, ki je obsodil, po njegovem mnenju, pogubno in od škofa ukazano obstrukcijo poslancev Katoliške narodne stranke v deželnem zboru. Njegov nastop v Sori je Slovenec komentiral z besedami: »Katoliško-narodni govorniki svobodno govorijo po vsej slovenski zemlji, po mestih, trgih in vaseh, a narodno-napredni voditelj more nastopiti samo še kot mežnar kakega suspendiranega župnika.«⁵⁵

Nato je o političnem položaju na Kranjskem govoril dr. Konrad Vodusek, pri čemer je večino časa namenil »sorski aferi«. K besedi se je oglasil tudi donedavni domači župnik Anton Berce, ki je dejal, da je tega shoda vesel iz dveh razlogov. Prvič, ker se je dr.

Viktor baron Hein (r. 1850 v Opavi, u. 1914 na Dunaju), deželni predsednik Kranjske med letoma 1892 in 1905 (Dom in svet, 1895, št. 14, str. 441).

⁴⁹ Slovenski narod, 30. 10. 1905, str. 3.

⁵⁰ Slovenski narod, 3. 11. 1905, str. 2.

⁵¹ Slovenski narod.

⁵² Slovenski narod, 4. 11. 1905, str. 1.

⁵³ Slovenec, 4. 11. 1905, str. 5.

⁵⁴ Prim. Slovenski narod, 6. 11. 1905, str. 1; Slovenec, 6. 11. 1905, str. 3.

⁵⁵ Slovenec, 7. 11. 1905, str. 1.

Theodor baron Schwarz pl. Karsten (r. 1854 v Linzu, u. 1932 v Gradcu), deželni predsednik Kranjske med letoma 1905 in 1916 (Dom in svet, 1905, št. 11, str. 689).

Tavčar v svojem govoru dotaknil tudi gospodarskih vprašanj, ki se tičejo tudi Sore in obljubil, da bo z vsemi močmi pospeševal koristi tukajšnjih kmetov, in drugič, da je imel priložnost govoriti s svojimi župljani. Ob koncu zborovanje je dr. Konrad Vodušek prebral naslednjo resolucijo: »Na shodu v Sori zbrano slovensko ljudstvo obsoja postopanje ljubljanskega škofa dr. Antona Bonaventure Jegliča vobče, kakor zlasti z ozirom na njegovo ravnanje z župnikom Bercetom. Kar je škof storil našemu priljubljenemu in obče spoštovanemu župniku, to je krivica, ki kriči do neba. S tem, da ga je s c. kr. bajoneti iztrgal iz sredine njegovih župljanov, je zakrivil javno nasilstvo, ki je prepovedano po vseh cerkvenih in posvetnih avstrijskih zlasti kazenskih zakonih. Ljudstvo v Sori je z veseljem prelilo kri za svojega župnika in upa, da se bode župniku s strani cerkvene in posvetne oblasti storjena krivica maščevala na njegovih sovražnikih in preganjancih.«⁵⁶ Resolucija je bila soglasno sprejeta s »soglasnim viharnim odobravanjem« vseh prisotnih.

Na 4. seji deželnega zbora, 7. novembra 1905, je deželni predsednik Schwarz odgovarjal na interpelacijo, in med drugim dejal: »Priznavam, da ni bila v našem slučaju naloga politične oblasti prizadevati se za izvršitev knezoškofijskega ordinariata ukaza. Nikakor pa ne morem pritrditi trditvi, da je okrajni glavvar zakrivil, da je v Sori kri tekla. Temu – kakor rečeno – vsega obžalovanja vrednemu dejstvu, je bila samo posebna trmoglavost Ivana Luštreka vzrok, kateri se je orožni-

kom tako ustavljal, da so morali po dotičnih predpisih z orožjem postopati. Končno sem v položaju zagotoviti, da ranjenec ni v nevarnosti in da bode bržkone kmalu okreval.«⁵⁷

Prostovoljno gasilno društvo v Sori in občinske volitve v Medvodah

V občini Medvode je bilo na pobudo sorškega župnika Frančiška Hierscheja že 16. julija 1899 ustanovljeno Katoliško delavsko društvo za Soro, Smlednik in Presko,⁵⁸ ki je imelo sedež v Preski. Delavstvo goričanske papirnice je 4. decembra 1902 ustanovilo Slovensko katoliško delavsko društvo Preska⁵⁹ in kmalu za tem, na pobudo preškega župnika Janeza Brenceta, tudi Slovensko katoliško izobraževalno društvo Preska. Na veliki slovesnosti 25. septembra 1904 je ob prisotnosti 2500 glave množice škof Jeglič blagoslovil zastavo obeh društev,⁶⁰ dve leti pozneje pa sta si društvi uredili tudi skupni Društveni dom. Ta je bil odprt 1. julija 1906 ob II. vseslovenskem delavskem shodu,⁶¹ ki je takrat potekal v Preski in se ga je udeležilo skoraj 6000 delavk in delavcev.⁶² Društveni dom je blagoslovil dr. Janez Evangelist Krek.

Kot protiutež »klerikalnemu« Slovensko katoliškemu izobraževalnemu društvu v Preski so »liberalci« pod vodstvom učitelja Antona Germeka 25. oktobra 1905 pred šolo zbrali nekaj moč ter sklenili, da se ustanovi prostovoljno gasilno društvo s sedežem v Sori. Še istega dne se je oglasilo 30 članov in spisali so društvena pravila, ki jih je županstvo občine Medvode potrdilo 17. decembra, deželna vlada pa 29. decembra 1905. »Za to društvo je veliko zanimanja in je bilo jako potrebno, da se je ustanovilo, ker od Pirniči do Škofje Loke ni nikjer nobenega gasilnega društva.«⁶³

V tem času se je učitelj Germek močno angažiral tudi kot tajnik Mlekarske zadruge na Svetju, ki naj bi začela z zbiranjem mleka že 18. decembra 1905, a se je začetek obratovanja zaradi težav z opremo premaknil na 10. junij 1906.⁶⁴ Načelnik zadruge je bil veleposestnik France Jarc iz Medvod, blagajnik pa France Šušteršič s Svetja.⁶⁵ V začetku februarja 1906 je Germek postal tudi tajnik Kmetijske podružnice v Sori.⁶⁶

Ustanovni občni zbor Prostovoljnega gasilnega društva v Sori je potekal 21. januarja 1906 v Starmanovi gostilni v Sori in se ga je udeležilo več kot

⁵⁷ *Slovenec*, 8. 11. 1905, str. 2.

⁵⁸ *Prim. Slovenec*, 18. 7. 1899, str. 1.

⁵⁹ *Prim. Slovenec*, 17. 12. 1902, str. 2.

⁶⁰ *Prim. Slovenec*, 26. 9. 1904, str. 1–2.

⁶¹ Prvi vseslovenski delavski shod je potekal 1905 pri Devici Mariji v Polju. *Prim. Slovenec*, 10. 7. 1905, str. 1–2; 11. 7. 1905, str. 1–2.

⁶² *Prim. Slovenec*, 26. 6. 1906, str. 2; 2. 7. 1906, str. 1–2.

⁶³ *Gorenjec*, 13. 1. 1906, str. 4.

⁶⁴ *Prim. Gorenjec*, 9. 6. 1906, str. 5.

⁶⁵ *Prim. Gorenjec*, 2. 12. 1905, str. 3.

⁶⁶ *Prim. Gorenjec*, 13. 1. 1906, str. 4.

⁵⁶ *Slovenski narod*, 6. 11. 1905, str. 4.

40 članov. Za načelnika so izvolili Janeza Luštreka iz Sore, tistega, ki ga je orožnik Mack 30. oktobra 1905 zabolal z bajonetom v nogo, za podnačelnika Florijana Šuštersiča s Svetja, za tajnika Antona Germeka, učitelja iz Sore in za blagajnika Janeza Čarmana. Odborniki so postali France Dolinar iz Sore, Janko Kožuh z Ladje in Jožef Kušar iz Drage, njihova namestnika pa Janez Jenko iz Drage in Lovrenc Drešar s Svetja.⁶⁷ Dopisnik v *Domoljubu* se je strinjal, da je »požarna bramba gotovo jako koristno društvo«, glede načelnika in tajnika pa je menil, da nista vredna zaupanja »zakaj učitelj Grmek bo pod krinko požarne brambe razširjal svoj liberalizem, in ponujal 'Gorenjca' in 'Narod'. Starmanov Janez jih bo pa po dokončanih vajah vabil v gostilno svoje matere, da bodo ondi pri poslušanju Grmekovih čenc dali kaj skupiti. Čuden poveljnik bo Starmanov Janez. Pregovor pravi, da le tisti zna dobro komandirati, kdor se je popred naučil dobro vbogati. Starmanov Janez pa zna še le takrat vbogati, ko začuti bajonet v stegnu. Takemu društvu, kjer ima Grmek glavno besedo, ne moremo zaupati, tem manj ker so začeli pri zadnjem koncu, in si napravili uniforme, ko še nimajo gasilnega orodja.«⁶⁸ Seveda so sorški gasilci takrat že kupovali tudi brizgalno in gasilsko orodje, in to v vrednosti 3.850 kron. Za kritje stroškov so poleg prostovoljnih darov priredili tudi gasilsko veselico.

V vabilu nanjo je odbor zapisal: »Ustanovna slavnost in veselica prostovoljnega gasilnega društva v Sori se vrši dne 15. julija 1906 v prostorih Starmanove gostilne v Sori. Od 2. do 3. ure popoldne sprejem bratskih gasilnih društev, ki pridejo korporativno k slavnosti. Ob 3. uri začetek veselice. Spored: Godba, petje, srečanje, koriandoli, šaljiiva pošta in ples. Zvečer se prižge umetalni ogenj. Koncertne točke izvaja slavna meščanska godba iz Kranja. Petje preskrbi domači pevski zbor iz Sore, ki bodo pol umetne in narodne pesmi. Plesna godba bode v posebni plesni sobi, kjer se vrši tudi ples. Vstopnina k veselici 40 vin., gasilci v uniformi prosti. Ker je čisti dobiček veselice namenjen v pokritje stroškov za gasilno orodje, se preplačila hvaležno sprejemajo.«⁶⁹ Dopisnik Slovenca iz Sore pa je le dva dni pred napovedano veselico v svojem dopisu pozival Okrajno glavarstvo v Ljubljani, oziroma deželno vlada naj »veselico Germekove požarne brambe v Sori dne 15. julija 1906 ali naravnost prepovedo, ali pa naj pošljejo v Soro zadosti orožnikov in vojakov, da bodo branili življenje in imetje mirnih državljanov.«⁷⁰

Iz poročila v *Gorenjcu* je razbrati, da se je »mlademu društvu ta prva veselica sijajno posrečila. Vas je bila okrašena z mnogimi mlaji in s hiš so vibrale zastave. Postavljene so bili tudi slavoloki pred vasjo. Udeležba na veselici je bila velikanska, bilo je namreč do tisoč ljudi. Pribitela so v Soro sledeča gasilna društva: Spodnja Ši-

ška, Št. Vid, Dravljje, Vižmarje, Tacen, Pirniče, Šenčur pri Kranju, Škofja Loka in Stara Loka.«⁷¹ Slovenca pa je predvsem zmotila prisotnost nekdanjega župnika Berceta, tako da je zapisal: »Pri veselici je Berce govoril, in poudarjal, da treba dejanja. Upamo, da njegov govor ni dosti škodoval, ker ni imel več pazljivih poslušalcev.«⁷²

Le nekaj dni po gasilski veselici, 20. julija 1906 ob pol treh popoldan, so otroci med igro zažgali Tomčev kozolec v Dolu. Zaradi vetra se je ogenj brž razširil na sosednje hiše. »Gasilno društvo iz Sore je bilo hitro na licu požara in je začelo takoj braniti negoreče hiše. Zgorelo je pet hiš, štiri gospodarska poslopja, trije kozolci in čebelnjak. Rešili so sedem hiš in več gospodarskih poslopij.«⁷³ Dopisnik v *Gorenjcu* je ob tem še pristavil: »Vsi rešeni posestniki so danes iz dna srca hvaležni sorski ('Germekovi') požarni brambi.«

Ravno v času, ko se je ustanovilo Prostovoljno gasilno društvo v Sori, so bile skoraj z enoletno zamudo razpisane občinske volitve v Medvodah. Te so potekale v Preski od 20. do 24. februarja 1906. V ostri predvolilni kampanji je 3. februarja *Gorenjec* na prvih dveh straneh objavil sestavek, ki je bil podpisan z »volilci občine Medvode«. V njem so med drugim zapisali tudi: »Po občini gre občen glas: 'Smovca proč, Smovc ne sme biti več župan.' Tako pravijo po hribih ljudje in tudi po ravnem. Tega glasu so se tudi ustrašili Smovčevi tovariši in so začeli praviti, da ne bode več Smovc za župana, ampak Tome (g. Jožef Šuštersič iz Seničice). To je prav, da bi bil ta župan, samo verjeti ne sme nobeden poprej, kakor takrat, ko bode Tome že izvoljen.«⁷⁴ Najprej so tri dni volile posamezne podobčine, potem pa po en dan še vsi trije razredi. Slovenska ljudska stranka je zmagala v veliki večini podobčin in v vseh razredih, v III. s 66,7 %, v II. s 60,8 % in v I. s 66,7 %.⁷⁵ V četrtek po veliki noči, 19. aprila 1906, je bil za župana Medvod izvoljen Jožef Šuštersič iz Seničice, občinski svetovalci pa so postali Andrej Cvajner, Janez Stare, Janez Bergant, France Mihovec, Andrej Žirovnik, France Svolfšak, France Bizant in France Križaj, vsi pristaši Slovenske ljudske stranke.⁷⁶

Obtoženi hudodelstva javnega nasilstva na deželnem sodišču

30. januarja 1906 je bilo zaradi sorške afere na okrajnem sodišču v Škofji Loki zaslišanih 40 prič. Sredi maja so prejeli obtožnice Janez Luštrek, rojen 30. aprila 1877 v Rakovniku, samski posestnikov sin iz Sore, France Bukovec, rojen 27. oktobra 1875 na Osolniku, samski delavec v Sori, Vencelj Bukovec,

⁷¹ *Gorenjec*, 21. 7. 1906, str. 5.

⁷² *Slovenec*, 16. 7. 1906, str. 3.

⁷³ *Gorenjec*, 28. 7. 1906, str. 4.

⁷⁴ *Gorenjec*, 3. 2. 1906, str. 1–2.

⁷⁵ Prim. *Slovenec*, 24. 2. 1906, str. 7; *Gorenjec*, 4. 3. 1906, str. 5.

⁷⁶ Prim. *Slovenec*, 20. 4. 1906, str. 4; *Gorenjec*, 21. 4. 1906, str. 3; *Domoljub*, 26. 4. 1906, str. 263.

⁶⁷ Prim. *Slovenski narod*, 26. 1. 1906, str. 3; *Gorenjec*, 27. 1. 1906, str. 3–4.

⁶⁸ *Domoljub*, 22. 3. 1906, str. 183.

⁶⁹ *Gorenjec*, 7. 7. 1906, str. 6.

⁷⁰ *Slovenec*, 13. 7. 1906, str. 4.

Sorska afeta na prvi strani Slovenca 25. maja 1906 (NUK Ljubljana).

rojen 11. septembra 1886 v Sori, samski posestnikov sin iz Sore, Marija Bukovec, rojena 16. septembra 1873 na Osolniku, samska posestnica v Sori, ki so bili obtoženi »hudodelstva javnega nasilstva« po § 81 kazenskega zakona, Janez Kavčič, rojen 25. decembra 1845 v Medvodah, samski posestnik v Medvodah, ki je bil obtožen »pregreške rabuke« po § 279 kazenskega zakona in Peter Peternel, rojen 11. septembra 1866 v Dragi, oženjen posestnik v Dragi, ki je bil obtožen »hudodelstva javnega nasilstva« po § 99 kazenskega zakona. Državno tožilstvo je predlagalo, da se obtoženci branijo s prostosti, glavna obravnava pa naj se vodi pred deželnim sodiščem v Ljubljani.

V petek, 22. junija 1906, se je na deželnem sodišču v Ljubljani začela glavna obravnava. Sodnemu senatu je predsedoval Julij Polec, tožilstvo je zastopal namestnik državnega tožilca dr. Anton Kremžar, zagovornik vseh obtožencev pa je bil dr. Konrad Vodušek, odvetnik iz Trsta. Časopisje je o tej obravnavi na široko poročalo.⁷⁷

⁷⁷ Prim. *Slovenec*, 22. 6. 1906, str. 1–2; 23. 6. 1906, str. 2; 25. 9. 1906, str. 2–3; 26. 9. 1906, str. 2–3; 27. 9. 1906, str. 2; *Slovenski narod*, 22. 6. 1906, str. 3; 23. 6. 1906, str. 6; 25. 9. 1906, str. 4;

Obtožnica pravi, da je 30. oktobra 1905 vodja orožnikov Ivan Mack aretiral Janeza Luštreka in ga želel z drugimi orožniki vkleniti, a se je ta upiral in odrival orožnika Jakoba Mraka in Martina Korošca ter slednjega sunil z roko v prsi. Podobno se je aretaciji upiral tudi France Bukovec, ki je opraskal orožnika Jožefa Prochazko in prijel za puško orožnika Jožefa Lipovca. Brat Vencelj in sestra Marija sta hotela preprečiti Francetovo aretacijo s tem, da sta ga prijala in s silo vlekla od orožnikov, ki so ga držali. Janez Kavčič je 30. oktobra 1905 v Sori nagovarjal 200 glavo množico ljudi naj se upre ljubljanskemu okrajnemu glavarju dr. Henriku Cronu in orožnikom, ki jih je privedel ta s seboj, da bi zaščitil škofovega odposlanca, dekana Ivana Sušnika. Obtoženi Peter Peternel pa je 16. novembra 1905 pisal medvoškemu županu Francetu Svöljšaku anonimno pismo, v katerem je njemu in župnijskemu upravitelju Jožefu Brajcu grozil s smrtjo. Vsi obtoženci se v svojem zagovoru izjasnijo, da se ne čutijo krive.

Sledile so izpovedi prič, ki jih je predlagal toži-

26. 9. 1906, str. 4; 27. 9. 1906, str. 3–4; *Domoljub*, 27. 6. 1906, str. 408.

lec: nekdanjega župana Svvoljšaka, kanonika Sušnika, okrajnega glavarja Crona, župnijskega upravitelja Brajca in vodje orožniške postaje Macka in nekaterih orožnikov: Hribarja, Korošca, Lipovca, Mraka, Prochazke ter Škerlja. V zvezi z obtoženim Kavčičem je bil zaslišan posestnik France Križaj, sodna izvedenca grafologa Josipa Vesela in Ivana Frankeja pa sta podala mnenje o piscu grozilnega pisma.

Nato je zagovornik predlagal, da se zaslišijo nove, nepristranske priče, »ki bodo vso sedaj še vedno nejasno zadevo pojasnile natanko. Izpovedbe prič Sušnika, Crona, ter orožnikov Macka in Korošca in drugih se glede dogodkov pred šolo in zlasti glede Luštreka ne soglašajo, marveč si celo ostro nasprotujejo in ne ujemajo med seboj. Da se te prezanimive nejasnosti in ta nasprotja docela pojasnijo, naj se zasliši pred vsem župnik Berce, ki bo pojasnil zgodovino in vzroke rabuke. Če se je klicalo Sušnika pred sodnijo, naj se zasliši tudi župnika Berceta, ki pač sam najbolj pozna zgodovino vse te žalostne zadeve.«⁷⁸ Po daljšem posvetovanju je predsednik sodnega sveta Polec naznanil, da je razprava preložena in da se te priče najprej zaslišijo pred preiskovalnim sodnikom, potem pa se razpiše nova razprava. Berce se kot priča ne zasliši: »ker si sodni dvor lahko sam brez njega razjasni, kako in od kod je nastalo v fari razburjenje.«⁷⁹

Med 17. in 19. julijem 1906 je preiskovalni sodnik dr. Foerster prišel v Soro in na licu mesta zaslišal 63 prič, ki jih je predlagal zagovornik Vodušek.⁸⁰

Razprava, ki je bila prekinjena 23. junija, se je nadaljevala 25. septembra 1906 pred sodnim senatom, ki mu je ponovno predsedoval deželnosodni nadsvetnik Polec, votanti pa so bili deželnosodni svetniki Fran Andoljšek, Josip Hauffen in Fran Vedernjak. Tožilec in zagovornik sta bila Kremžar in Vodušek. Še enkrat so prebrali obtožnico in zaslišali obtožene, ki so tako kot pri prvi obravnavi trdili, da so nedolžni. Prav tako so bile ponovno zaslišane priče tožilstva: France Svvoljšak, Ivan Sušnik, Henrik Cron, Jožef Brajec, Ivan Mack, orožniki Martin Korošec, Ivan Kotic (namesto Jerneja Hribarja, ki je bil zaslišan na prvi obravnavi), Jožef Lipovec, Jakob Mrak, Jožef Prochazka in Jakob Škerlj ter domačini Terezija Knific, France Križaj in Jernej Dolinar. Po tem zaslišanju se preberejo poročila sodnih izvedencev, ki so primerjali pisavo Peternela in pisca anonimnega pisma. Ugotovila sta, da je pisava podobna, le črka t je drugačna. Nadaljevanje razprava se je preložilo na naslednji dan, 26. septembra.

Zagovornik je predlagal, da se poleg navedenih razbremenilnih prič zasliši tudi neki Rudolf, ki je ravnokar prišel iz Königsberga in ga do sedaj ni mogel navesti za pričo. On je bil v neposredni bližini obtoženega Luštreka in orožnika Macka. Sodišče zagovornikovega predloga ni sprejelo in je najprej za-

slišalo le 19 prej navedenih prič, in sicer: Blaža Dolinarja, Marijo Erbežnik, Jakoba Gabra, Janeza Gabra, Marjano Gašperin, Janeza Hafnerja, Tomaža Hribernika, Franceta Jarca, ki je bil bolan in se je njegova izpoved prebrala, Franceta Jenka, Barbaro Kopač, Petra Košenino, Janeza Kreka, Martina Ločniškarja, Andreja Podviza, Janeza Potočnika, Jožeta Svvoljšaka, Franceta Svvoljšaka (Porenčevega), Jakoba Sodnikarja in Jakoba Trobca, ki je bil takrat v Ameriki in se je njegovo pričevanje prebralo. Zagovornik Vodušek je po zaslišanjih vztrajal, da pričata tudi Rudolf in France Šušteršič. Čeprav sta bila oba med razpravo v dvorani, se je tožilec vseeno strinjal s predlogom.

O Rudolfovem zaslišanju je *Slovenski narod* zapisal: »Priča Rudolf pripoveduje, kako je bil Luštrek zabit. Ves krvav bajonet je Mack obesil na ramo, potem mu ga je nekdo obrisal z robcem.«⁸¹ Slovenec se je o tem bolj razpisal. Ko so hoteli Rudolfa zapriseči, ga je sodnik vprašal, če je že bil kaznovan. Odgovoril je, da enkrat zaradi tepeža. Nato ga je sodnik vprašal: Zaradi krive prisege ne? Odgovoril je, da ne. Ko so prižgali sveče, da bi Rudolf zaprisegel, je državni tožilec ugotovil, da je bila priča že kaznovana tudi zaradi goljufije in obsojena na 13 mesecev zavora. Na sodnikovo vprašanje, zakaj je to zamolčal, je odgovoril, da je od tega že davno in da je na to čisto pozabil. Dopisnik je zapisal, da je priča povedala same znane stvari, na tožilčevo vprašanje, če je videl, da se je Luštrek lovil po zraku, pa je dejal, da ni nič mahal. Tožilec je odgovoril, da to ne bo res, saj je Luštrek sam to priznal. »To pokaže, kako resnicoljuben mož ste vi.«⁸²

S tem je bilo dokazovanje končano. Namestnik državni tožilca Kremžar predlaga, »da se prvi štirje obtoženci primerno kaznujejo. Glede Kavčiča sodi, da bo oproščen, ker beseda 'upreti se' ima različne pomene. Kar se tiče Peternela, sta zvedenca konstatirala, da je moral on pisati dotično grozilno pismo. Da je to pisal, ni treba imeti nobenega posebnega sovraštva do kake osebe. Grožnje v tem pismu so pripravne in sposobne pripraviti koga v strah in vsebujejo prestopke po § 99 kazenskega zakonika.«⁸³

V zaključnem govoru je zagovornik dr. Konrad Vodušek omenil, da se sodišče gotovo ne more izogniti vtisu, da je ta afera rezultat političnih razmer na Kranjskem. Žalostno pa je, da se morajo v političnih aferah zagovarjati ljudje, ki jim politika ni mar in ki so se potegnili le za svojega župnika, ki jim ga je hotela požreti škofova politika, kakor se je izrazil zagovornik. Po Voduškovem zagovoru se je sodni senat umaknil in po enournem posvetovanju je sodnik Polec izrekel naslednjo obsodbo: Janez Luštrek in France Bukovec sta kriva hudodelstva javnega nasilstva in se obsodi Janez Luštrek na 3 mesece zavora, poostrenga s postom in trdim ležiščem vsakih 14

⁷⁸ *Slovenski narod*, 23. 6. 1906, str. 6.

⁷⁹ *Slovenec*, 23. 6. 1906, str. 2.

⁸⁰ Prim. *Slovenski narod*, 17. 7. 1906, str. 3.

⁸¹ *Slovenski narod*, 26. 9. 1906, str. 4.

⁸² *Slovenec*, 27. 9. 1906, str. 2.

⁸³ *Slovenski narod*, 27. 9. 1906, str. 3.

dni, France Bukovec pa se obsodi na 10 tednov zapora, prav tako s postom in trdim ležiščem vsakih 14 dni. Dalje sta kriva Vencelj in Marija Bukovec, da sta se vmešavala v uradno dejanje orožnikov in se obsodi Vencelj na tri in Marija na dva dni zapora. Janez Kavčič in Peter Peternel se oprostita od obtožbe. Obsojenci morajo plačati vse stroške kazenskega postopanja. Zagovornik je takoj po izreku sodbe vložil v imenu obsojenih pritožbo ničnosti.

»Klerikalci« obtožuje učitelja, »liberalci« župnijskega upravitelja

Le nekaj dni po krvavih dogodkih v Sori je *Slovenec* zapisal: »Treba le pogledati podlo grde dopise v 'Narodu' iz Sore in Medvod, na brezvestno hujskanje, sramotne napade na g. župnika v Preski, na g. župana v Medvodah in na gospoda Brajca v Sori, pa se hitro zasedi, kdo je kriv vsega hrupa in nemira. Ti dopisniki, ki jih ni težko najti, so krivi.«⁸⁴ Mišljen je bil predvsem učitelj Anton Germek.

Bolj ko se je bližala obravnava na sodišču, več se je pisalo o domnevnih povzročiteljih sorške afere. 25. maja 1906 je Slovenec na prvi strani objavil sestavek z naslovom Sorška afera in v njem med drugi zapisal: »Okrajnemu šolskemu nadzorniku za ljubljansko okolico profesorju Vilibaldu Zupančiču je npr. znano, da je v nedeljo pred usodepolnim 30. oktobrom 1905, učitelj Germek ljudi javno pred cerkvijo nagovarjal, naj se pridejo upret za Berceta, če otrok ne morejo pustiti doma, naj jih seboj pripeljejo. Znano je šolski oblasti, da je Germek tisto dopoldne kar meni nič tebi nič pustil pouk, vključno temu, da je videl okrajnega glavarja v Sori, hodil med razburjeno tolpo sem in tja, ter jo še bolj hujskal. Znano je šolski oblasti, da so šolski otroci iz oken šolske sobe pljuvali na spodaj stoječega kapelana, njihovega kateheta, kateri je imel dolžnost, vztrajati na svojem mestu. Ko so se potem ljudje čudili, kako je mogoče, da so otroci kaj takega naredili svojemu veroučitelju, katerega so poprej radi imeli, so nekateri otroci rekli: 'Gospod učitelj nam je rekel, pojdite v solo in na kapelana pljuvajte.' Ko so občinski možje bili radi Germeka pri deželnega šolskega sveta poročevalcu Oskarju vitezu Kaltenegger pl. Riedhorst, se je ta izjavil, da to ni 'nič posebnega'. Znano je šolski oblasti, da se je tudi Germekova žena udeležila rabuke, ter kričala: 'Ali imate kaj gnilih jajc, da bi jih na kapelana metali?' Znano je šolski oblasti, da so otroci pripovedovali doma, da je Germekova žena učiteljica Germek-Rakovec imela ključ od šolske sobe takrat, ko je moral glavar vrata dati s silo odpreti. Vse to je znano šolski oblasti in še več, toda šolski oblasti se ne mudi zoper Germeka preiskovati.«⁸⁵

Naslednji dan je *Slovenski narod* zapisal, da je tako rekoč v predvečer sodne obravnave *Slovenec* obrekljivo napadel državno tožilstvo, preiskovalnega sodnika, okrajnega šolskega nadzornika in deželnovladne-

ga šolskega referenta, ker ni tožen učitelj Germek. »Kadar bo obravnava končana, bomo to 'Slovenčevu' lopovstvo postavili v pravo luč.«⁸⁶

Slovenec je pritisk na učitelja Germeka in njegovo ženo stopnjeval, jima skušal dokazati krivdo in redno objavljati pričevanja o njuni vpletenosti v sorško afero:

»Dan pred rabuko dne 29. oktobra 1905 je prišel učitelj Germek pred cerkev v Soro, ter ondi začel ljudi nagovarjati, naj pridejo drugi dan, da se bodo uprli za Berceta. Rekel je: 'Pridite že ob sedmih! Tudi ženske naj pridejo! Če ne morejo otrok doma samih pustiti, jih pa seboj prinesite!' In še razne druge hujskajoče reči je govoril.«⁸⁷ Nato dopisnik navaja priče, ki to lahko potrjujejo, in sicer: Jurija Omana iz Sore, Franceta Košeno in Franceta Mihovca s Sp. Senice, Franceta Trilerja iz Godešič, Janeza Jurmana z Zg. Senice, Janeza Jamnika z Govejka in Lovra Bukovca z Osojnika.

»Prizor iz Sore dne 30. oktobra 1906. Učitelj Germek stoji na cesti, ter govori možem, katere sta z Bercetom skupaj zbobnala: 'Možje sedaj je čas, uprite se za Berceta, ali ni on ravno tako božji namestnik kot drugi? Ali ni on dober?' Franc Bernik iz Rakovnika številka 9: 'Če je tako dober, zakaj je pa nam s tožbami toliko škode napravil?' Germek (proti ljudem obrnjen): 'Kdo pa je ta?' Nekdo iz množice: 'Pustotarjev France je.' Germek (ljudem): 'Možje, primite ga!' in res se na Germekovo besedo zažene tolpa proti Francu Berniku, da je moral hitro zbežati v gostilno Jožefa Knific. To zadevo je preiskal tudi c. kr. sodnijski adjunkt v Škofji Loki Oskar Deu.«⁸⁸

»Germekova žena učiteljica Germek-Rakovec se je udeležila rabuke v Sori na način, kakor se ne pričakuje od omikane dame. Ko so bili že glavar in orožniki v Sori, je pustila poduk, šla med ljudi ter hujskala: 'Ali imate kaj gnilih jajc, da bi jih na kapelana metali?' Priče tega so: Andrej Dolinar iz Sore številka 17, Jurij Oman iz Sore številka 18, Ignacij Nosan iz Rakovnika številka 5 in Franc Šifrer iz Rakovnika številka 5.«⁸⁹

»Dne 30. oktobra 1905 je učitelj Germek stal na cesti ter ljudi hujskal z besedami: 'Možje tje! le huje, le huje! Možje! le huje, če tudi kriva teče!' Besedo 'kriva' namesto 'kri' je Germek najbrže radi tega rabil, da bi se pozneje lažje izgovoril, če bi ga radi tega prijeli. Kakor je znano iz poznejšega dogodka, so ljudje Germeka razumeli. Kri je res tekla. Da je učitelj Germek te besede res govoril, lahko s prisego potrdi Andrej Dolinar iz Sore št. 17.«⁹⁰

Učitelj Anton Germek je v drugi polovici julija 1906 zaradi neresničnih in neutemeljenih očitanj glede sorške afere vložil tožbo proti dr. Ignaciju Žitniku, odgovornemu uredniku *Slovenca*.⁹¹ Zaradi razžalitve časti je Germek vložil tožbo tudi proti posestniku Andreju Dolinarju, po domače Kozini iz Sore,

86 *Slovenski narod*, 26. 5. 1906, str. 3.
87 *Slovenec*, 13. 6. 1906, str. 4.
88 *Slovenec*, 11. 6. 1906, str. 2.
89 *Slovenec*, 18. 6. 1906, str. 1.
90 Prav tam.
91 Prim. *Slovenec*, 24. 7. 1906, str. 3; *Učiteljski tovariš*, 27. 7. 1906, str. 247.

⁸⁴ *Slovenec*, 2. 11. 1905, str. 3.

⁸⁵ *Slovenec*, 25. 5. 1906, str. 1.

Anton Germek (r. 1877 v Ljubljani, u. ok. 1940), učitelj v Sori med letoma 1905 in 1907 (Tedenske slike, 21. 1. 1937, str. 1).

h. št. 17, ki je izjavil, da je Germek rekel ob sorški aferi: »Prav se postavite, če tudi kri teče.« Učiteljica Antonija Germek-Rakovec pa je vložila tožbo proti Andrejevi hčeri, 15-letni Ani Dolinar iz Sore, h. št. 17, in posestniku Juriju Omanu, po domače Kopaču iz Sore, h. št. 18, ki sta izjavila, da je Grmekova rekla: »Ali imate kaj gnilih jajc, prinesite, da jih bom vrgla Brajcu v fris.«

Kot se je *Slovenec* loteval učitelja Antona Germeka, se je *Slovenski narod* znašal nad župnijskim upraviteljem Jožefom Brajcem.

»Brajčevi pristaši so nesramni lažniki, ki niso vredni, da jih nosi zemlja. Po 'Slovincu' so nagromadili vse polno laži proti učitelju Germeku in njegovi soprogi. Sedaj so pa pobirali podpise proti njima. Kakor povsod, tako so se tudi pri tem posluževali zvijač. Po nekaterih hišah so nosili s pretvezo: Al bodete podpisali, da ima učitelj res 'Narod'? Drugod pa: Podpišite se, da ga bomo proč spravili, ker šolske zamude naznanja, da smo kaznovani. Posebnim zabitežem so rekli: Kaj ne, da se podpišeš, da bode moral učitelj hoditi k maši. Zopet drugje: Kaplan so rekli, da se podpišite, da bodo učitelja prestavili, ker je liberalec. Našteli bi še lahko več taktih. Pri naprednjakih so rekli: Kaj ne, da se podpišeš za učitelja? Seveda so nekateri verjeli, da so podpisali za učitelja, čeravno so bili nasprotni podpisi. Tako lumparijo vodi kaplan Brajec, božji namestnik in škofovo ljubljenc. Dejanski položaj pa je, da v sorški županji 85 % ljudi kaplana zaničuje. Za pomoč ima kaplan tudi ljudi, ki ne spadajo pod Soro temveč pod Presko. Kakor se govori, se škof osebno peha za to, da bi učitelja Grmek prestavili. In ravno zato hočemo mi vso zadevo zasledovati do konca in naši poslanci bodo to farsko korupcijo na primernem mestu primerno osvetlili.«⁹²

⁹² *Slovenski narod*, 16. 10. 1906, str. 2.

Janez Brence (r. 1851 v Hrašah, u. 1927 v Preski), župnik v Preski med letoma 1898 in 1927 (Ilustrirani Slovenec, 23. 1. 1927, str. 31).

»V prvem hipu je bil vsega kriv župnik Berce, takoj nato pa učitelj Germek in njegova soproga. Zato pa so klerikalci navalili celo vrsto obdolžitve zadnje imenovanima. Stražmojster Mack je delal ovadbo na ovadbo, vsaka ovadba je pa bila takoj registrirana v 'Slovincu'. Kaplan Brajec je lovil priče in vsako malenkost zabeležil in sporočal 'Slovincu'. Zatele so se resnične sodnijske preiskave. Zaslilašavane so bile priče v Škofji Loki in v Ljubljani. Poudarjati moramo, da so se vršila zaslišavanja strogo in natančno, vendar niso priče izpovedale ničesar, kar bi bilo povod, obtožiti učitelja Germeka zaradi hujskanja. Sedaj pa so ljudje, ki so vso afero gnali naprej, začeli kuhati jezo nad preiskovalnimi sodniki in državnim pravdnikom. 'Slovenec' ni napadal samo Germeka, temveč pod nož je spravil sodnega pristava O. Deva in državnega pravdnika Trenza. Tadvu sta bila sedaj vsega kriva, da nista Germek in njegova soproga v zaporu. Zvepljene grožnje je bilo čitati v 'Slovincu' proti gg. Devu in Trenzu. Častita ta gospoda pa ni ostala samo na papirju z grožnjami, temveč pokazala se je z dejanjem. Deputacija neomadeževanih mož: Oča Smovc [takratni župan France Svobljšak, op. p.] in dotična dva, ki sta bila v terek obsojena, tj. Andrej Dolinar in Jurij Oman, je šla v pisarno dr. Šusteršiča. Dr. Šusteršič pa je poslal dr. Leskovarja naravnost k predsedniku deželne sodnije denuncirat sodnega pristava O. Deva. Obdolžili so ga, da je on hotel vplivati na pričo Jurija Omana in Franca Bernika. Seveda je bilo celo denunciranje naravnost izmišljeno in mi smo se takrat čudili, ko smo v 'Slovincu' čitali dotične obdolžitve, da niso klerikalci obdolžili še pravosodnega ministra, da je tudi on vplival na pričo Jurija Omana in Franca Bernika. Sploh je 'Slovenec' tisti čas, ko je bila ta aferu na dnevnem redu tako

Sorska.	Dobro svet.
Škof naš, imenitni Tone, Sorska vas, je tebe krnel! Ker si nam postirja vzel, mak nebryj si nam nadel. Sušnik modri in olabni, v Soro gre po cesti ravni. In krog njega pišček ruj, orožnik grodo v boj. Pride v farová mož častiti, vse se moim mu vklaniti. Ko po šoli vse ovoha, sto let star račun zavaha, in neumno ogleduje, ker tako mu vse je tuje. Prav počasi, prav "plano" vrne v belo se Ljubljano. Škofu jih zastoři: "O v Sori nas ne marajo!" Korinški.	Na duhovnika Berceta ineče hlato črna četa, to pa le v strupeni zlobi, ker v "Slovenec" rog ne trobi. No, pa to je stari stvar, nam je ne bi bilo mar, in širili se bolj nesramno: ko dovolj zmetali kamna nanj ljudje so ti zbesneli, pa se hancin ta osmehi in beračit k njemu gre: "Daj domerja nam, Brec! Prosimo te prav prijazno, saj so nam za kaso prazna dobre tudi tvoje krone — o, Brec, ne reci: "O ne!" O Brec! poslušaj svet, ki dajo ti ga poet: ko "Slovenecovih" spot kak pride k tebi kuček tuk, da Klobase te zaprosi in v zahvalo te orosi, daj tedaj mu, kar mu gre: brezi ga, saj si Brec!" Adrian Jelinč.

V »sorsko afero« je posegel tudi politično-satirični list *Osa* (*Osa*, 2. 12. 1905, str. 14; 29. 12. 1906, str. 30).

pisal o justici, kakor bi bila cela sodnija sestavljena iz samih slabih ljudi. Pretel je z interpelacijo v državnem zboru in z vsemi represalijami, ki jih poznajo klerikalni teroristi. Nič manj kot teh gospodov od sodnije, privoščil si je okrajnega šolskega nadzornika g. Vilibalda Zupančiča. Temu je kar diktiral, kako naj prime Germeka 'za kravatelj' in ga naj vrže iz sole. Če bi bil 'Slovenec' pri tem izpustil šolskega referenta v deželnem šolskem svetu, viteza Kaltenegerja, bi se bil zgodil čudež. Zato je tudi tega v vseh mogočih prilogah vlačil po svojih umazanih predalih. V tem denuncijantovskem ognju je šel 'Slovenec' tako daleč, da je bilo včasih nadvse smešno. V uvodniku 12. julija je hujskal proti gasilnemu društvu v Sori in prišel do zaključka, da so vzrok, da je gasilno društvo v Sori, gospodje: državni pravdnik Trenz, podpredsednik Pajk, vladni svetnik Kalteneger in nadzornik Zupančič. Sedaj pa pridemo do vprašanja: Kdo so bili tisti, ki so uprizarjali vso to gonjo? Z mirno vestjo lahko rečemo: Kaplan Brajec, orožnik Mack in v ozadju dični naš – ljubljanski vladika.⁹³

Slovenec in *Slovenski narod* sta v svojih »duhovitostih« kar tekmovala. »Čujemo, da namerava župan Hribar Janeza Berceta [Anton Berce, op. p.], ki se je tako proslavil v Sori, v priznanje njegovih zaslug imenovati svojim dvornim župnikom. Pripravili mu bodo stanovanje na Gradu in bo nastavljen v kapelici sv. Jurija na Gradu. Priporočamo Hribarju še, da nastavi Kolenca za dvornega kuharja, Grmeka za profesorja na bodočem vseučilišču in Franca Jarca za svojega

ceremoniarja.«⁹⁴ »Temu poročilu moramo še dostaviti, da bode potem prišel tudi g. Pomarančar iz Preske [župnika Janez Brence, op. p.] za dvornega norca in g. 'sorski kaplan' [sorski župnijski upravitelj Jožef Brajec, op. p.] za dvornega policaja.«⁹⁵ Leto in pol pozneje je *Slovenec* v satiričnem podlistku z naslovom »Pismu Boltatuga Pepeta« to zadevo še vedno pogreval: »*Slovenski Narod* je že sam nad saba in nad leberalcem scagu, zatu se je pa že mal bl na klerekalna plat vrgu in začeu namest škofa fajmeštre pu Krajnskem inštalirat. Una sebotja je tou u Sor gespuda fajmeštra Berceta inštalirat, pa gespud Berce se mu kuja in neče jt več nazaj u Sora, ampak rajš na Grad pu sojm kumendera. Pusebn zdej ga nč na mika Grad zapestet, udkar mu je sam gespud Stefe ublubu, de mu u hodu na Grad u kapelca svetga Jurja na kor pet.«⁹⁶

V napadih na »klerikalni krog« ni za *Slovenskim narodom* prav nič zaostajal *Gorenjec*. Predvsem v letu 1906 je v rubriki »Novice iz medvodske in sorske okolice« redno napadal sorskega župnijskega upravitelja Jožefa Brajca, ki ga je imenoval kaplan Brajc, preškega župnika Janeza Berceta z imenom Pomarančar in medvoškega župna Franceta Svoljšaka, ki mu je nadel ime oča Smovc.

Večina dopisov v *Slovenecu* in *Domoljubu* je prišla izpod peresa sorskega župnijskega upravitelja Brajca, tisti v *Slovenskem narodu* in *Gorenjcu* pa sorskega učitelja Germeka.

⁹⁴ *Slovenec*, 28. 9. 1906, str. 3.

⁹⁵ *Slovenski narod*, 6. 10. 1906, str. 5.

⁹⁶ *Slovenec*, 14. 3. 1908, str. 3.

⁹³ *Slovenski narod*, 28. 11. 1906, str. 1.

Slovenski narod je 28. novembra 1906 bralcem ponudil svojo razlago sorske afere (NUK Ljubljana).

Obravnava proti »klerikalnim« obrekljivcem

Razprava o tožbi zakoncev Germek proti Andreju in Ani Dolinar ter Juriju Omanu je potekala 17. oktobra 1906 pred senatom ljubljanskega okrajnega sodišča, ki mu je predsedoval sodni tajnik Karel Zotman; tožilec je bil dr. Novak, zagovornik pa dr. Zabukovšek. Najprej je bil na vrsti obdolženec Andrej Dolinar. Sodnik je predlagal Germeku poravnavo, s katero se ta ni strinjal. Obdolženec je vztrajal pri svoji izjavi, priče France Burger, Janez Ferlec, Anton Gaber, Gašper Jamnik, Jakob Kolenc, Janez Krek, Anton Kuralt, Anton Svolfšak in France Šušteršič, ki so 30. oktobra 1905 stale v bližini Germeka, pa učiteljevega inkriminirane sta niso slišale. Tudi mladoletna Ana Dolinar je odločno vztrajala pri svoji izjavi. Tretji obdolženec Jurij Oman je povedal, kje je tistega dne stal župni upravitelj Brajec. Sodnik je dopustil obtožencu »dokaz resnice« in sporočil, da se bo razprava nadaljevala v Sori, ker je potrebno opraviti sodni ogled na licu mesta in tam se bodo zaslišale tudi priče obrambe.⁹⁷

⁹⁷ Prim. *Slovenec*, 17. 10. 1906, str. 2–3; *Slovenski narod*, 17. 10. 1906, str. 3.

Ljubljansko okrajno sodišče je zadevo odstopilo škofjeloškemu sodnemu adjunktju Devu, ki je odklonil vsako posredovanje zastopnikov in strank. 25. oktobra je v Sori potekal ogled in zaslišanje prič.⁹⁸

V torek, 20. novembra 1906, je bila na okrajnem sodišču v Ljubljani končna obravnava. Ker je več kot 35 zaslišanih prič izpodbilo navedbe obtožencev, je sodišče spoznalo vse tri obdolžence krive »prestopka žaljenja časti« in jih je obsodilo: Jurija Omana na 10 dni, Ano Dolinar na 5 dni in Andreja Dolinarja na 10 dni zapora in povrnitev sodnih stroškov.⁹⁹ Sodnik je utemeljil sodbo s tem, da se dokaz resnice ni posrečil, saj ne verjame pričam. Tokrat je bil zagovornik obtoženih dr. Schweitzer, ki je takoj po razsodbi najavil pritožbo na višjo instanco.¹⁰⁰

18. decembra 1906 je potekala na ljubljanskem deželnem sodišču razprava proti obsodbi okrajnega sodišča v zadevi Andreja Dolinarja, Jurija Omana in Ane Dolinar. Sodnemu senatu je predsedoval podpredsednik deželnega sodišča Pajk, votantje so bili

⁹⁸ Prim. *Slovenec*, 26. 10. 1906, str. 2.

⁹⁹ Prim. *Gorenjec*, 24. 11. 1906, str. 7.

¹⁰⁰ *Slovenec*, 21. 11. 1906, str. 3.

Petlec, Vedernjak in Travnar. Zagovornik obtoženih dr. Schweitzer je menil, da se je okrajno sodišče postavilo na stališče, »da morajo vsi obtoženci izvesti strikten dokaz resnice. To stališče je napačno, ker so ti trije obtoženci pred preiskovalnim komisarjem samim v disciplinarni preiskavi proti Grmekovima izgovorili besede, zaradi katerih so bili toženi. Ne more se reči, da so bile izjave javne. Reklo bi se, da bi jim ni bilo potrebno izpovedati. A to so kmečki ljudje, ki ne znajo ločiti med oblastmi. Bili so sami in zato zadostuje v tem slučaju dokaz 'bonae fidei'. In ta se jim je posrečil, posrečil pa tudi popolnoma dokaz resnice. Predlaga končno, naj se obtoženci oproste, ako se pa postavi vzklicno sodišče na stališče, da dokaz resnice ni doprinešen, prosi za znižanje kazni.«¹⁰¹ Sodnik Pajk je pritožbo zavrnil in obtožencem kazni tudi ni znižal.

Sorška afera pred najvišjim sodiščem in prošnja cesarju za pomilostitev

V četrtek, 3. januarja 1907, so se pri škofu Jegliču zbrali udeleženci sorške afere. »Pogajanj so se udeležili od vsake stranke po dva moža in tudi župnik Berce. Kakor čujemo, so pogajanja izpadla povoljno in med pogoji je tudi ta, da gre kaplan Brajec do Velike noči iz Sore.«¹⁰²

V začetku januarja 1907 je o sorški aferi odločalo vrhovno sodišče na Dunaju. To je zavrnilo pritožbo Janeza Luštreka, Franca, Venclja in Marije Bukovec iz Sore in potrdilo obsodbo ljubljanskega deželnega sodišča.¹⁰³ »Sodba najvišjega sodišča je zelo dolga. Ne vemo pa, če jo je sestavil v Ljubljani dobro znani gospod Ekl, ki je sedaj pri najvišjem sodišču. Na vsak način je obveljalo mnenje ljubljanskega senata, ki da na orožnike več kakor nego na vse druge priče, in naj se jih zbere cela vas.«¹⁰⁴

Obsojeni Janez Luštrek in drugi so nato naslovili na cesarja prošnjo za pomilostitev. Upajo, da se jim kazni vsaj zmanjša, kakor se je zgodilo obsojencem v Knežaku na Notranjskem. Konec septembra 1907 so obsojenci iz sorške afere, ki so prosili za pomilostitev, dobili cesarjev odlok. Pomiloščena sta bila Venclj Bukovec in Marija Bukovec, ki sta bila obsojena na tri, oziroma na dva dni zapor. Dalje sta pomiloščena Ana Dolinar in Jurij Oman, ki sta bila obsojena na pet, oziroma na deset dni. Za pomilostitev so prosili tudi Janez Luštrek, ki je bil obsojen na tri mesece, France Bukovec, ki je dobil 10 tednov in Andrej Dolinar, obsojen na deset dni, a ti niso bili pomiloščeni.¹⁰⁵ S tem se je po skoraj dveh letih končala sorška afera.

30. julija 1910 je imel škof Jeglič v Sori birmo. Škofovega sprejema se je udeležilo tudi Prostovoljno

gasilsko društvo Sora in njegov načelnik Janez Luštrek. »In pozdravil je onega škofa, ki je bil kolikor toliko vzrok njegovih bolečin in njegovega trpljenja, nekako z besedami. 'Kot načelnik prostovoljnega gasilnega društva vas najudaneje pozdravljam.' – S tem se je Janez Luštrek škofu najudaneje zahvalil za prestane bolečine in prestano trpljenje. – To je žalostna slika s kmetov. Nam naposled ni nič na tem, ali pozdravlja Starmanov Janez ljubljanskega škofa ali farovško kuharico. Svobodno mu. A pribiti moramo, da se Janez Luštrek jako moti, če misli, da je gasilno društvo zato tu, da bo škofu štafažo delalo. Kot načelnik bi bil moral vsaj vprašati, kaj mu je storiti, vprašati one faktorje, ki so za gasilno društvo več storili kakor on. Ako bo tako delal, kakor to pot, bo kmalu sam sebi načeloval. Saj vendar ve, da se niti polovica gasilcev ni udeležila škofovega sprejema, ker se ga večina gasilcev ni hotela udeležiti. On isti Luštrek, ki je pred kratkim škofa še vse prej kakor blagoslavljal, pa ga je sedaj v imenu naprednega društva najudaneje pozdravil. Škoda moža, res škoda, da se je tako prevrgel.«¹⁰⁶

Berce in »Mir« pred poroto

Po odhodu iz Sore je Anton Berce kot upokojeni župnik služboval v kapeli sv. Jurija na ljubljanskem gradu. 17. januarja 1907 je postal tudi začasni podtajnik Družbe sv. Cirila in Metoda. To je povzročilo v družbi velike spremembe, saj je tudi zaradi Bercetovega imenovanja na 179. seji vodstva 20. marca 1907 odstopil njen soustanovitelj in prvi predsednik Tomo Zupan (r. 1839, u. 1937). Dogodek je odmeval tudi v časopisju: »Ko je bil Berce pri 'Družbi sv. Cirila in Metoda' nameščen za začasnega podtajnika, je jel prvomestnik [Tomo Zupan, op. p.] od njega zahtevati, naj se gre poklonit škofu in ga prosit odpuščanja, to je, naj gre roko poljubit krivičniku, ki ga je z nasilnimi sredstvi primoral iti v pokoj.«¹⁰⁷ »Če je prvomestnik res to zahteval, mu je diktirala to zahtevo pač samo skrb za prospeh družbe, kajti to je vendar jasno, da Anton Berce, tak kot je zdaj, ni posebno priporočilo za družbo.«¹⁰⁸ Od prelozne 22. letne skupščine 6. avgusta 1907 v Bohinjski Bistrici, na kateri je bil za predsednika izvoljen Andrej Senekovič (r. 1848, u. 1926), je Berce prevzel tajniške posle v pisarni Družbe sv. Cirila in Metoda. To delo je Berce opravljal vse do 1914. V Bohinjski Bistrici je ob pomoči radikalnih študentov liberalna struja prevzela nekatere pomembne vodstvene funkcije. Po mnenju edinega koroškega slovenskega državnozbornega poslanca Franceta Grafenauerja (r. 1860, u. 1935) je bila to »tista radikalna struja, ki ne razume naših razmer in hoče vsled tega nemščino iz naših sol docela iztrebiti, kar pri nas ne gre.«¹⁰⁹ Takoj po skupščini v Bohinjski Bistrici, ki je dejansko po-

¹⁰¹ Slovenec, 18. 12. 1906, str. 3.

¹⁰² Gorenjec, 5. 1. 1907, str. 3.

¹⁰³ Prim. Domoljub, 17. 1. 1907, str. 38; Gorenjec, 19. 1. 1907, str. 4.

¹⁰⁴ Slovenski narod, 12. 1. 1907, str. 4.

¹⁰⁵ Prim. Slovenec, 23. 9. 1907, str. 3; Domoljub, 3. 10. 1907, str. 629.

¹⁰⁶ Slovenski narod, 27. 8. 1910, str. 4.

¹⁰⁷ Slovenski narod, 29. 3. 1907, str. 2.

¹⁰⁸ Slovenec, 30. 3. 1907, str. 6.

¹⁰⁹ Slovenec, 22. 12. 1910, str. 1.

menila konec »slogaštva«, je Berce odšel na Koroško studirat slovenske politične razmere.¹¹⁰

V nedeljo, 5. septembra 1909, je bila pri Razuju na Plešivcu/Plöschenberg pri Kotmarji vasi/Köttmannsdorf, kjer je gospodaril župan in narodnjak Matija Prosekar (1860–1927), velika ljudska veselica, ki jo je priporočal tudi *Mir*, celovško glasilo koroških Slovencev. »Izkazala se je pa kot prireditev ljubljanskih liberalcev, ki so na Kranjskem izgubili tla in jih iščejo zdaj pri nas. Na njej so govorili g. dr. Müller, ki so ga poslali ljubljanski liberalci na Koroško razdirat edinost, eksžupnik Berce – brez fajmoštrov liberalci itak nič ne opravijo – in živinozdravnik Ribnikar iz Ljubljane.«¹¹¹ Na opazko, da je »eksžupnik«, se je Berce odzval v *Korošču*, gospodarskem in političnem listu za koroške Slovence, ki je izhajal v Kranju, kjer je zapisal, da kaj takega ne bi pričakoval »ne kot slovenski narodnjak, ne kot duhovnik in ne kot zastopnik družbe sv. Cirila in Metoda«. Zahvalil se je domoljubu Prosekarju za lep dan na Plešivcu in ob koncu še pristavil: »Pridem še, ne da bi prosil v to dovoljenja celovških narodnih lenuhov in prodancev.«¹¹² Nekaj dni pozneje je *Slovenski narod* zapisal: »Nesramno je napadel celovški 'Mir' tajnika 'Družbe sv. Cirila in Metoda' g. župnika Berceta. Teh podlih napadov g. Berce ne bo zavračal v listih, nego si bo iskal zadoščenja za zlobne žalitve pred pristojnim sodiščem.«¹¹³ Sledil je pričakovan odgovor časopisa *Mir*: »Gospod Bercé kliče torej zoper nas nemške nacionalce za sodnike v slovenski zadevi. Tako izgleda narodno delo ob meji. Živio, gospod Bercé!«¹¹⁴ Še isti dan se je odzval *Slovenski narod*: »Ker župnik Berce ni mož, ki bi se dal mirno žaliti, je zagrozil gospodom okrog 'Mira' s tiskovno tožbo.«¹¹⁵ Sledilo je še nekaj dopisovanj v *Korošču* in *Miru*,¹¹⁶ potem pa je Berce zaradi razžalitve časti vložil tožbo proti Otmarju Mihaleku, odgovornemu uredniku časopisa *Mir*.¹¹⁷

Obravnava na celovškem sodišču je potekala 19. decembra 1910. Ob tem je *Slovenec* zapisal: »Česar še ni doživela prej mati Slovenija, se je zgodilo. Tajnik Družbe sv. Cirila in Metoda, najstarejšega slovenskega narodnoobrambnega društva, toži list, ki že skoro tri desetletja neustrašeno in z velikimi žrtvami brani narodno mejo, list, ki je glasilo najzatranejšega dela slovenskega naroda.«¹¹⁸ Obravnavo je vodil Hans Falke von Lilienstein (1862–1932), toženi *Mir* je zagovarjal dr. Janko Brejc (1869–1934), Berceta pa dr. Ivan Tavčar. Zaslišane so bile tri priče: Anton Erat, zasebni uradnik v Celovcu, poslanec France Grafenauer in Janez Glančnik s Tolstega Vrha. Odgovorni urednik,

ki se zaradi bolezni obravnave ni udeležil, je bil oproščen.¹¹⁹ Berce je moral plačati tudi stroške toženčevega zagovornika Brejca. Ta mu je poslal račun v višini 1436 kron in 61 vinarjev.¹²⁰ »Seveda se je župniku ta 'slovenski' račun malo previsok zdel in dal je vsled tega stroške sodnijsko odmeriti. In sodnija je znižala dr. Brejčev račun na 706 K 11 v. Dr. Brejc je torej župniku Bercetu še enkrat toliko računal, kakor bi to sploh smel. Ta pa zna, ta 'jezični dohtar'!«¹²¹ »A ta dr. Brejc, ki je za obravnavo računal 730 K 50 v več, kakor bi smel, je bil pri obravnavi v Celovcu tako predrzen, da ja Bercetu očital umazanost in brezsrdnost za to, ker je zahteval za več ur dolgo pot k sodišču 4 krone, dočim mu je sodišče priznalo samo 3 krone.«¹²²

Zaplenjena knjiga »Škof proti župniku« in poravnava

Ker je po mnenju škofa Jegliča upokojeni župnik Berce v času predvolilne kampanje za občinske, deželno- in državnozbornske volitve spomladi 1911 agitiral in javno nastopal za Narodno napredno stranko, ga je ta 3. junija 1911 suspendiral za čas od 4. do 18. junija.¹²³ Berce je škofov ukaz in svoj odgovor nanj objavil 6. junija v časopisu *Jutro*.¹²⁴ Naslednji dan, 7. junija, mu je škof Jeglič ponovno pisal: »Ker ste list knezoškofijskega ordinariata z dne 3. junija številka 2327 in svoj odgovor z dne 4. junija neposredno ali posredno objavili v listu 'Jutro' z dne 6. junija številka 456, torej v listu, ki je cerkveno pod grehom prepovedan, ki je že kar naravnost tajil božanstvo našega Zveličarja in ki razširja ne le mržnjo do cerkve in njenih naprav, ampak žali tudi krščansko npravnost: Se pozvoljete, da do 12. junija incl. v istem listu to svojo neposredno ali posredno objavo obžalujete in dotično številko knezoškofijskemu ordinariatu pošljete. To se Vam nalaga sub poena suspensionis. Ako lista z zapovedanim obžalovanjem knezoškofijski ordinariat ne dobi do večera 12. junija tega leta se Vam bo zagrožena kazen naložila. Ta opomin velja enkrat za trikrat.«¹²⁵

Uredništvo *Jutra* je objavilo naslednje sporočilo naslovljeno na Antona Berceta in datirano z 10. junijem 1911: »Naznanjajoč Vam, da smo dobili od Vas neko 'izjavo', tičočo se Vaše afere z ljubljanskim škofom Antonom Bonaventuro Jegličem, Vam uljudno javljamo, da te Vaše 'izjave' ne moremo priobčiti. To pa zatagadelj, ker smo uverjeni, da ta Vaša 'izjava' ne izvira iz Vaše proste volje, temveč je z grožnjami od ljubljanskega škofa na Vas izsiljena. Želje in zahteve ljubljanskega škofa so pa za naš list veliko manj merodajne, nego predlanski sneg.

¹¹⁰ Prim. *Slovenec*, 10. 8. 1907, str. 5.

¹¹¹ *Mir*, 29. 9. 1909, str. 432.

¹¹² *Korošec*, 2. 10. 1909, str. 4.

¹¹³ *Slovenski narod*, 16. 10. 1909, str. 5.

¹¹⁴ *Mir*, 23. 10. 1909, str. 267.

¹¹⁵ *Slovenski narod*, 23. 10. 1909, str. 4.

¹¹⁶ Prim. *Korošec*, 13. 11. 1909, str. 3; *Mir*, 20. 11. 1909, str. 291.

¹¹⁷ Prim. *Slovenec*, 27. 11. 1909, str. 8.

¹¹⁸ *Slovenec*, 22. 12. 1910, str. 1.

¹¹⁹ Prim. *Mir*, 24. 12. 1910, str. 322–323.

¹²⁰ Prim. *Slovenski narod*, 29. 3. 1911, str. 3.

¹²¹ *Štajerc*, 16. 4. 1911, str. 6.

¹²² *Slovenski narod*, 5. 4. 1911, str. 2–3.

¹²³ Prim. *Slovenec*, 6. 6. 1911, str. 5; *Edinost*, 9. 6. 1911, str. 4; *Glas naroda*, 22. 6. 1911, str. 1.

¹²⁴ *Jutro*, 6. 6. 1911, str. 1.

¹²⁵ *Slovenski narod*, 8. 6. 1911, str. 5.

Jutro je 6. junija 1911 objavilo Bercetov odgovor škofu Jegliču (NUK Ljubljana).

*Toliko v vednost, da se ne boste čudili, da Vaše 'izjave' ni v našem listu.*¹²⁶

Ker torej do 12. junija v *Jutru* ni bilo objavljeno Bercetovo obžalovanje, mu je Jeglič 16. junija pisal tretjič: »Ker *Jutro* Vaše izjave ni hotelo sprejeti, se Vam naroči, da pošljete na knezoškofjski ordinariat dotično zahtevano izjavo, da obžalujete, ker ste škofjski odlok in svoj protivični list neposredno ali posredno priobčili v časopisu in posebno, ker ste ga priobčili v nemoralnem, cerkvi sovražnem, naravnost brezverskem in zato strogo prepovedanem listu *Jutru*. To izjavo morate doposlati vsaj do 24. junija incl. in sicer sub poena suspensionis. Ta opomin velja enkrat za trikrat. Končno se vam prepove sv. maša do 30. junija incl., ker ste ne le v *Jutru* smešili odredbo svojega cerkvenega poglavarja, ampak ste klub prepovedi še potem govorili na liberalnem shodu v gostilni zraven Gruberjevega kanala, ter tam gradili odlok in škofa samega.¹²⁷ Na to tretje škofovo pismo se je Berce odzval 22. junija z naslednjo izjavo: »Obžalujem, ker je dnevnik *Jutro* objavil v svoji 456. številki z dne 6. junija Vaš list z dne 3. junija, številka 2327,

in moj odgovor z dne 4. junija. Tako nekako se je glasila tudi moja izjava, katere *Jutro* ni hotelo priobčiti. S tem sem Vam torej zasvedočil svojo suženjsko pokorščino, po kateri sem si dal dekretirati celo čute, odvrnil pa sem od sebe strahovito kazen 'suspensionis perpetuae', katero ste mi zažugali, ako ne izjavim obžalovanja. Temu dekretnemu obžalovanju dostaviti bi mogel obžalovanje 'motu proprio' radi velikih krivic, ki so se mi storile na Sori in ki se še ponavljajo, dokler se ne popravijo. Obžalujoč mogel bi se pridružiti tužni domovini, obžalujoč, da se širi med Slovenci strup sovražstva, da vlada mesto ljubezni bojkot, mesto lepe vere grda politika, da se godi, o čemer toži Kristus: 'Moja hiša je hiša molitve, vi pa ste jo naredili v jamo razbojnikov.' Zatirana vera in preganjana morala delata prostor sebičnosti, ki je v dosego grdih svojih namenov spremenila križ v meč. Takih in enakih težkih povodov mojemu obžalovanju je veliko število. In tu naj bi molčal?!¹²⁸

Pričakovano je sledil škofov odgovor: »Ker nisi ukazu z dne 16. junija tega leta čisto nič zadostil, marveč si s svojimi pismi z dne 22. junija tega leta, ki si jih priobčil tudi v listu, cerkvi in veri katoliški sovra-

¹²⁶ *Jutro*, 11. 6. 1911, str. 1.

¹²⁷ *Slovenski narod*, 17. 6. 1911, str. 4.

¹²⁸ *Slovenski narod*, 24. 6. 1911, str. 4.

Druga izdaja Svetlinove knjige »Škof proti župniku« je izšla pri Narodni založbi v Ljubljani 1914 (Slovanska knjižnica Ljubljana).

žnem in strogo prepovedanem, povzročil novo žalitev škofijskega ordinariata, izjavljamo, da si zapadel kazni suspenzije od vseh cerkvenih opravil, kakor si bil opominjan v pismu z dne 16. junija.«¹²⁹

V letih 1911 in 1912 je pri tedniku *Glas svobode* v Chicagu izhajal podlistek »Škof proti župniku«, ki ga je pod psevdonimom Pavel Svetlin pisal Matija Rode (r. 1879, u. 1961). Podlistek je leta 1913 tam izšel tudi kot 152 strani obsegajoča brošura podnaslovljena »Kako je preganjal ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič iz političnih ozirov podrejenega župnika«, ki pa je bila pri nas zaplenjena. Takrat je *Ave Marija*, slovenski nabožni list za jugoslovanske izseljence v Ameriki pod naslov Naši »ta rdeči« zapisal: »Ali je za rešitev ameriškega socijalnega vprašanja ta borba res tolike važnosti, da je izhajala več mesecev v listih tukaj, da so jo izdali kot posebno brošurico? Ako je ljubljanski škof suspendoval župnika, ki se ni hotel pokoriti postavni oblasti in je sejal prepir v svoji fari, da se ljudstvo tožarilo in preganjalo, ki je moral zanj veli-

kanske dolgove plačati iz lastnega žepa, da je rešil čast dubovskega stanu, kakega pomena je to za naše slovensko delavstvo v Ameriki? Ali jim bo to povišalo plačo? Ali jim bo pripeljalo socijalistovska nebesa? Povejte odkrito, kaj je tega treba!«¹³⁰

Po interpelaciji državnega poslanca Vladimira Ravniharja (r. 1871, u. 1954) je 1914 pri Narodni založbi izšla njena druga, prirejena izdaja,¹³¹ ki je močno odmevala v slovenskem časopisju.¹³² Knjiga opisuje delovanje ljubljanskega škofa proti takratnemu sorškemu župniku Antonu Bercetu in dogodke 1905 v Sori, ki so povzročili veliko razburjenje po vsej Sloveniji.

Dne 23. novembra 1914 je Anton Berce napisal naslednjo izjavo, ki jo je objavil *Slovenec*: »Ker želim svoje vestne zadeve urediti pred Bogom, pred Cerkvijo in pred svetom, zato izjavljam: 1. V brošuri 'Škof proti župniku', ki se je razširjala povsod v Ameriki, pa tudi

¹³⁰ *Ave Marija*, 1913, št. 1, str. 6.

¹³¹ Prim. *Slovenec*, 20. 4. 1914, str. 2.

¹³² Prim. *Slovenski narod*, 23. 4. 1914, str. 4; 5. 5. 1914, str. 3; 14. 5. 1914, str. 4; 23. 5. 1914, str. 5; 6. 6. 1914, str. 5; 26. 6. 1914, str. 4; *Slovenec*, 9. 5. 1914, str. 6; *Dan*, 22. 5. 1914.

¹²⁹ *Slovenski narod*, 1. 7. 1911, str. 4; *Glas naroda*, 15. 7. 1911, str. 7; *Ljubljanski škofijski list*, 1911, št. 8, str. 104.

doma, je mnogo trditev deloma neresničnih, deloma škofu po krivici podtaknjenih in zanj razžalljivo zasukanih, kar iz srca obžalujem. – 2. Obžalujem, da sem pisal razžalljivo zoper svojega škofa. – 3. Obžalujem, da sem se udeleževal raznih shodov in na njih govoril razžalljivo proti nekaterim duhovnikom in posebej razžalljivo zoper svoje cerkvene poglavarje. – 4. V bodoče si bom prizadeval, da se bom kot katoliški duhovnik korektno obnašal.»¹³³ O tej poravnavi so pisali tudi ostali časopisi.¹³⁴

Berce je 1915 postal beneficiat na Olševku, kjer je ostal do 1920. »Vsa fara ga je spoštovala. A Jegličovo sovrastvo ni zaspalo. Ukazal je Bercetu, naj osnuje 'Orla' in 'Kmečko zvezo'. Ko Berce ni ukaza izvršil, je škof starčka odstavil in ga vrgel na cesto.«¹³⁵ »Župnik Berce je brez strehe in ima samo 14 K dohodkov na dan.«¹³⁶ Časopis *Enakopravnost* iz Clevelanda, je še zapisal: »To je huda kazen za župnika, zakaj tudi župnik zlasti sedaj ne more živeti brez primernega zaslužka.«¹³⁷

V začetku junija 1920 je Anton Berce, kot župnik v pregnanstvu, objavil v *Slovenskem narodu* in v *Domovini* naslednjo prošnjo: »Star sem 60 let, duhovnik 37 let. Zopet se bližajo volitve, jaz pa voliti ne znam in ne znam agitirati za volitve. Vsled tega sem vržen na – cesto z dnevnimi dohodki 14 K. O tem se pač živeti ne da. Kopati ne znam, vbogajme prositi me je sram... Lisice imajo svoja dupla in ptice svoja gnezda, jaz pa nimam prostora, kamor bi položil svojo glavo. Dragi Jugoslovani! Kdo mi postreže z malim stanovanjem (2 sobi s kuhinjo)? Prosim! Nujno!«¹³⁸ Bercetu so priskočili na pomoč tudi t. i. Odbor za obrambo pravice, ki so ga sestavljali posestniki Andrej in Janez Brolih iz Hotemaž, Ivan Jekovec z Luž, Franc Rozman iz Olševka in Franc Stružnik z Visokega. 17. avgusta 1920 so se zbrali v Olševku in ugotovili, da je župnik Berce »s svojim javnim delovanjem, s svojo značajnostjo zaslužil posebno priznanje, katero naj se mu da z ozirom na njegovo pregnanstvo v obliki sredstva za življenje, ali z drugo besedo, nakloni naj se mu namesto cerkvene, slovenska bera. Ta bera naj bi bila v poljskih pridelkih, v vinu ali sadju, v denarju. V to bera naj prispevajo v prvi vrsti člani 'Samostojne kmetijske stranke', ker je zaradi nje zavrgel škof Berceta. V to bera naj prispevajo vsi oni, ki so za 'kancelparagraf',¹³⁹ vsi, ki hočejo, da so volitve svobodne. Vabimo prav iskreno še posebej naše zavedne Slovenke k temu plemenitemu delu, vsaj še niso pozabile marljivega tajnika družbe sv. Cirila in Metoda.«¹⁴⁰

Berce se je za pomoč zahvalil v *Jutru*. »Navajen sem bil dajati, sedaj se moram navaditi – jemati. To je križ! V svesti, da se ne spodobi duhovniku, vmešavati se v strupene strankarsko politične boje, služil sem vestno le svojemu stanovskemu poklicu, zato sem pa zaslužil – razrešitev iz duhovniške službe in s tem združeno stradanje, oziroma smrt od lakote... Nahajajo pa se še blaga srca, ki hočejo, da se ne spolnijo nakane naših nesrečnih brezdomovincev in med ta blaga srca so se uvrstili nekateri plemeniti Šenčurjani, ki so mi poslali s svojimi čestitkami tudi lepe novoletne darove. Hvala vam dobri rojaki! Bog povrni obilo!«¹⁴¹

Konec leta 1920 se je naselil na Visokem pri Šenčurju, kjer je preživel svoja zadnja leta in je umrl kot župnik v pokoju v Kranju 2. marca 1922.¹⁴² Ob njegovi smrti je *Slovenski narod* zapisal: »Pokojnik je bil odločno narodnega mišljenja, eden onih redkih svečnikov, ki se ni hotel udinjati klerikalizmu, za to je imel srdite boja s cerkveno oblastjo. Moral je predčasno stopiti v pokoj.«¹⁴³

Epilog

Kaj se je dogajalo z nekaterimi ostalimi udeleženci sorške afere? Jakob Kolenec je restavracijo papirnice Leykam-Josefsthal¹⁴⁴ v Goričanah vodil do konca leta 1905. Takrat je restavracijo prevzel pek in gostilničar Anton Kummer iz Kranja, Kolenc pa je 4. januarja 1906 v Ljubljani prevzel restavracijo »Rasberger« na Sv. Petra nasipu, h. št. 36 (današnjem Petkovškovem nabrežju), a je kmalu zgradil na Ladji svojo restavracijo. Kolenc je bil tudi prvi predsednik medvoške podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda, ki je delovala le kratek čas med letoma 1912 in 1914. Umrl je 23. septembra 1927 in je pokopan v Preski.

Načelnik orožniške postaje v Medvodah Ivan Mack je bil decembra 1906 kot postajni poveljnik prestavljen najprej v Vodice, pozneje v Višnjo Goro in nato v Vevče. 1916 je prejel priznanje za posebno vestno službovanje v vojnem času.¹⁴⁵

Zakonca Germek sta bila 14. decembra 1907 premeščena v Komendo.¹⁴⁶ V Soro pa sta prišla učitelj Janko Piancki in začasna učiteljica Ana Grebenc. »Nadučitelja Germeka so pognali sredi zime v najhujšem mrazu iz prijazne Sore v Komendo, kjer so mu že naprej uprizorili krščanski ljudje primerno ugodnost, da je mo-

¹⁴¹ *Jutro*, 14. 1. 1921, str. 3; *Kmetijski list*, 20. 1. 1921, str. 2.

¹⁴² Prim. *Jugoslavija*, 4. 3. 1922, str. 2; *Jutro*, 4. 3. 1922, str. 3; *Slovenski narod*, 4. 3. 1922, str. 3; *Slovenec*, 4. 3. 1922, str. 3; *Nova doba*, 7. 3. 1922, str. 3; *Domoljub*, 8. 3. 1922, str. 108; *Domovina*, 10. 3. 1922, str. 5; *Ljubljanski škofjski list*, 30. 2. 1922, str. 32; *Edinost*, 1. 4. 1922, str. 1; *Edinost*, 4. 4. 1922, str. 1.

¹⁴³ *Slovenski narod*, 4. 3. 1922, str. 3.

¹⁴⁴ Takoj po sorški aferi novembra 1905 je odšel v pokoj ravnatelj tovarn Goričane – Medvode Edmund pl. Kopfgartner, na njegovo mesto pa je bil imenovan vodja papirnice v Dolu Karl Kresting. Prim. *Gorenjec*, 11. 11. 1905, str. 6.

¹⁴⁵ Prim. *Slovenski narod*, 20. 7. 1916, str. 3.

¹⁴⁶ Prim. *Domoljub*, 19. 12. 1907, str. 805.

¹³³ *Slovenec*, 26. 11. 1914, str. 4.

¹³⁴ Prim. *Gorenjec*, 27. 11. 1914, str. 3; *Učiteljski tovariš*, 4. 12. 1914, str. 3; *Amerikanski Slovenec*, 22. 12. 1914, str. 3; *Ave Marija*, 1915, št. 1, str. 20.

¹³⁵ *Domovina*, 7. 6. 1920, str. 2.

¹³⁶ *Nova doba*, 10. 6. 1920, str. 2.

¹³⁷ *Enakopravnost*, 27. 9. 1920, str. 3.

¹³⁸ *Slovenski narod*, 12. 6. 1920, str. 3; *Domovina*, 16. 6. 1920, str. 3.

¹³⁹ Določba, po kateri verski predstavniki svoje duhovne oblasti pri bogoslužju niso smeli uporabljati v strankarske namene.

¹⁴⁰ *Domovina*, 27. 8. 1920, str. 2.

Kolenčeva restavracija v Goricanah na razglednici, oddani 4. maja 1911 (hrani Zmago Tančič, Ljubljana).

ral glasom dekreta tekom par dni oditi, a ni imel nikjer stanovanja v novem kraju v Komendi. Šele po posredovanju okrajnega glavarja se mu je dalo stanovanje in kakor kaže interpelacija dr. Lampeta v deželnem šolskem svetu, bodo ga v kratkem zopet pognali iz Komende.«¹⁴⁷ Anton je bil 1910 prestavljen v Krašnjo,¹⁴⁸ žena Antonija pa je pred odhodom v Krašnjo še nekaj časa ostala v Komendi. 1924 je postal Germek šolski upravitelj na Ježici, kjer se mu je 1928 iz Krašnje pridružila tudi žena. Med letoma 1926 in 1928 je bil Anton Germek predsednik Udruženja sreskih učiteljskih društev »Edinstvo«.¹⁴⁹ Vrsto let je bil šolski upravitelj, potem pa je bil degradiran, a je kot učitelj ostal na Ježici do upokojitve 1937. Tam je bil tudi starosta sokolskega društva in je umrl po letu 1940.

Nekdanji sorski kaplan Jožef Brajec je bil od 28. oktobra 1905 do 30. aprila 1908 župnijski upravitelj v Sori. Julija 1908 je bil kanonično umeščen za župnika v župnijo na Trati,¹⁵⁰ kjer je 31. maja 1935 tudi umrl.

S 1. majem 1908 je nastopil mesto župnika v Sori Fran Saleški Finžgar (1871–1962). »V Soro sem prišel 30. aprila zvečer. Ker je bil resnično slučaj – ali pa volja božja – da sem se oglasil kot prosivec za Soro, naj omenim za uvod zgodbo kompetence. Znano je, da imajo za Soro prednost oni prosivci, ki so sinovi ljubljanskih ali kranjskih meščanov, in sicer tako, da je akt imenovanja ničevn po Schillingovem testamentu. Ker je vedno nekaj

takih, se nisem brigal za Soro. Toliko manj sem se menil, ker je bilo skoro dognano dejanje, da gre trnovski župnik Vrhovnik v pokoj, in je bila meni ta župnija obljubljena od ljubljanskega magistrata. 19. 2. sem šel iz Želimelj na Breznico k bratu, ki si je nogo zlomil. Vračajoč se 20. 2. sem gledal skozi okno pri vlaku lepo sorsko cerkev. Kdo li utegne dobiti to faro? sem premišljeval. Ko sem prišel v Ljubljano, sem zvedel od prijateljev, da nihče Ljubljancem noče prositi. V tem hipu se mi rodi misel: Prosi! Grem v škofijo – tajnik Dostal in kancelar Steska me prigovarjata: Prosi! Morda dobiš! – Grem po svet k knezoškofu dr. Antonu Bonaventuri Jegliču. Odgovor: Prosite! – Takoj se odpeljem v Soro pogledat cerkev in župnišče. Zvečer nazaj, spišem prošnjo – ker je bil zadnji dan, da je 21. 2. došla v pisarno. 23. 2. sem že dobil sledeče naznanilo: Edini prosivec – ergo! Komaj sem se dobro zavedel, kaj sem storil, sem bil že tudi zagotovljen, da dobim Soro. Ko je 'Slovenec' razglasil to novico, sem prejel mnogo pisem – med njimi pravzaprav le eno čestitajoče – vsa druga so me milovala, ker grem v to grozno gnezdo, ki je bilo po rabukah pod Berčetom in Brajcem tako silno razkričano. Nekateri so mi kar naravnost svetovali, naj se odpovem. Toda tega nisem hotel.«¹⁵¹

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL — Nadškofijski arhiv Ljubljana
Zapuščina Anton Bonaventura Jeglič, Dnevnik

ŽAS — Župnijski arhiv Sora
Kronika sorske fare od leta 1881–1931, I.

¹⁴⁷ *Slovenski narod*, 31. 7. 1909, str. 1; *Učiteljski tovariš*, 6. 8. 1909, str. 2.

¹⁴⁸ Prim. *Učiteljski tovariš*, 15. 7. 1910, str. 4.

¹⁴⁹ Nasprotniki depolitizacije med učiteljstvom so 1926 ustanovili tudi časopis *Edinstvo*, ki je povezal ekstremno unitaristične predstavnike liberalizma in je izhajal do 1928.

¹⁵⁰ Prim. *Slovenec*, 26. 6. 1908, str. 2; 10. 7. 1908, str. 2; *Gorenjec*, 27. 6. 1908, str. 5; *Domoljub*, 2. 7. 1908, str. 424; 16. 7. 1908, str. 454; *Bogoljub*, 1908, št. 8, str. 246.

¹⁵¹ ŽAS, Kronika sorske fare od leta 1881–1931, str. 90–91.

ČASOPISI VIRI

- Amerikanski Slovenec. Katoliški list za slovenske delavce v Ameriki in glasilo K. S. K. Jednote*, Joliet, 1914.
- Ave Marija. Slovenski nabožni list za jugoslovanske izseljenike v Ameriki*, New York, 1913, 1915.
- Bogoljub. Cerkveni list za Slovence*, Ljubljana, 1904, 1908.
- Dan. Neodvisen političen dnevnik*, Ljubljana, 1914.
- Dom in svet. List s podobami za leposlovje in znanstvo*, Ljubljana, 1895, 1905.
- Domoljub. Slovenskemu ljudstvu v pouk in zabavo*, Ljubljana, 1892, 1904, 1906–1908, 1922.
- Domovina*, Ljubljana, 1920, 1922.
- Edinost. Glasilo političnega društva »Edinost« za Primorsko*, Trst, 1911.
- Edinost. List za slovenski narod + geslo+ za resnico in pravico*, Chicago, 1922.
- Enakopravnost. Neodvisen dnevnik zastopajoč pravice slovenskega delavstva*, Cleveland, 1920.
- Glas naroda. List slovenskih delavcev v Ameriki*, New York, 1904, 1911.
- Glas svobode. Glasilo svobodomiselnih Slovencev v Ameriki*, Chicago, 1904.
- Gorenjec. Političen in gospodarski list*, Kranj, 1901, 1904–1908, 1914.
- Ilustrirani Slovenec. Tedenska priloga »Slovenca«*, Ljubljana, 1927.
- Jugoslavija*, Ljubljana 1922.
- Jutro. Neodvisen političen dnevnik*, Ljubljana, 1911.
- Jutro. Dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko*, Ljubljana, 1921, 1922.
- Kmetijski list. Glasilo »Samostojne kmetijske stranke za Slovenijo«*, Ljubljana, 1921.
- Korošec. Gospodarski in političen list za koroške Slovence*, Kranj, 1909.
- Ljubljanski škofijski list*, Ljubljana, 1903, 1911, 1922.
- Mir. Glasilo koroških Slovencev*, Celovec, 1909, 1910.
- Nová doba*, Celje, 1920, 1922.
- Novice. Gospodarske, obrtniške in narodne*, Ljubljana, 1892, 1901.
- Osa. Politično-satirični tednik*, Ljubljana, 1905, 1906.
- Rodoljub*, Ljubljana, 1901, 1904.
- Slovenec. Političen list za slovenski narod*, Ljubljana, 1892, 1899, 1902–1911, 1914, 1922, 1927.
- Slovenski narod*, Ljubljana, 1892, 1901, 1903–1907, 1909–1911, 1914, 1916, 1920, 1922.
- Štajerc*, Ptuj, 1911.
- Tedenske slike. Priloga Domovini*, Ljubljana, 1937.
- Učiteljski tovariš. Glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva*, Ljubljana, 1906, 1909, 1910, 1914.

LITERATURA

- Rode, Matija: *Škof proti župniku. Kako je preganjal ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič iz političnih ozirrov podrejenega svojega župnika. Spisal na temelju resničnih dogodkov in aktov Pavel Svetlin.*

Chicago : Glas svobode, 1913. [2. prirejen natis: Rode, Matija: *Škof proti župniku. Kako je preganjal ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič iz političnih ozirrov podrejenega župnika. Interpelacija poslanca dr. Ravniharja in tovarišev na ekscelenco gospoda justičnega ministra glede v Ljubljani vladajoče konfiskacijske prakse, podana v 198. seji XXI. sezije dne 22. januarja 1914 ... Spisal Pavel Svetlin.* Narodna založba: Ljubljana, 1914.]

S U M M A R Y

**The dispute between the parish priest and bishop
The parish priest of Sora, Anton Berce, and
the time of cultural struggle in the early 20th
century**

The first antagonism between the Bishop of Ljubljana, Anton Bonaventura Jeglič, and the parish priest of Boštanj, Anton Berce, arose during the parliamentary elections in 1900, when Berce refused to have any part in said event and publicly support the candidate of the Catholic National Party. While the election of Ivan Šusteršič was actively supported by almost entire clergy in Carniola, Berce merely read Jeglič's pastoral letter on the elections from the pulpit. For this reason, Jeglič grew less sympathetic to Berce, even after he became the parish priest of Sora in 1903.

The dispute between the bishop and Berce came to a head on 30 October 1905, when the bishop decided to transfer the parish priest from Sora back to Boštanj. On that day, Berce was to pass the parish of Sora on to Dean Sušnik and administrator Brajc; however, the local population, loyal to the parish priest, tried to prevent the handover, sparking a series of bloody events. Armed police led by the district governor Cron, which monitored the handover procedure, attacked the gathered crowd, seriously injuring Janez Luštrek, who was arrested together with France Bukovec. The events provoked a major furore among the public. Following controversial trials, both arrestees were sentenced to prison in 1907.

After his departure from Sora, Berce, now a retired parish priest, served in the chapel of St. George at the Ljubljana Castle. In the early 1907, he became the secretary of the St. Cyril and Methodius Society and after the assembly held in Bohinjska Bistrica that same year, which brought an end to the tactical political alliance between conservatives and liberals, known as 'slogaštvo' (i.e. concord), left for Carinthia to study the Slovenian political situation. In doing so, he found himself in a dispute with the responsi-

ble editor of the Klagenfurt-based newspaper *Mir*, which found its epilogue in court, with Berce losing his lawsuit. Since according to Bishop Jeglič, Berce agitated and publicly supported the National Progressive Party during the parliamentary election in the spring of 1911, he was suspended from all religious duties.

In 1911 and 1912, the feuilleton »Škof proti župniku« (»Bishop vs Parish Priest«) circulated in the Chicago weekly *Glas svobode*, which in the following year was also published in book form, subtitled »Kako je preganjal ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič iz političnih ozirrov podrejenega

župnika« (»How the Ljubljana Bishop Anton Bonaventura Jeglič persecuted the parish priest tried to press a parish priest into political submission«). The book was confiscated in the Slovenian territory, and it was only after the interpellation of the state deputy Ravnihar in 1914 that the Narodna založba publishing house finally released its second edition. When at the end of 1914 Berce admitted that there were many untrue assertions in the book, the bishop lifted the suspension against him, so that Berce spent his interwar years as a beneficiary in the settlement of Olševek.